

Diplomová práce

2007

Markéta Krouzová

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Diplomová práce

**POLITICKÝ ROZMĚR NÁBOŽENSKÉ
VÝCHOVY V PLURALITNÍ SPOLEČNOSTI;
příspěvek k didaktickému zprostředkování
křesťanství adolescentům**

Autor práce : Markéta Krouzová
Studijní obor : Učitel náboženství a etiky
Forma studia : Prezenční
Vedoucí práce : PhDr. Ludmila Muchová, Ph.D.

2007

Prohlašuji, že diplomovou práci jsem zpracovala samostatně a veškerou literaturu, kterou jsem použila, jsem uvedla v závěru práce.

Děkuji vedoucí diplomové práce PhDr. Ludmile Muchové, Ph.D. za její cenné rady,
připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

OBSAH	4
ÚVOD.....	5
TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1 ZÁKLADNÍ POJMY.....	9
2 NÁBOŽENSTVÍ JAKO SOUČÁST KULTURY	14
2.1 NÁBOŽENSTVÍ A POLITIKA VE VZÁJEMNÉM DIALOGU.....	14
3 POLITICKÝ ROZMĚR NÁBOŽENSTVÍ.....	19
3.1 VZTAH CÍRKVE A STÁTU V DĚJINÁCH A V SOUČASNOSTI.....	19
3.2 POLITICKÝ ROZMĚR VNITŘNÍHO ŽIVOTA CÍRKVE.....	25
4 POLITICKÝ ROZMĚR NÁBOŽENSKÉ VÝCHOVY	29
4.1 VÝCHOVA K POROZUMĚNÍ NÁBOŽENSTVÍ KŘESŤANŮ.....	29
4.2 VÝCHOVA K POROZUMĚNÍ NÁBOŽENSTVÍ JINÝCH KULTUR	32
5 VÝCHOVA K POROZUMĚNÍ KŘESŤANSTVÍ JAKO NÁB. SUBKULTURY.....	34
5.1 MÍSTO NÁBOŽENSTVÍ MEZI SUBKULTURAMI V DNEŠNÍ SPOLEČNOSTI	34
5.2 TOLERANCE A NEDOTKNUTELNOST IDENTITY ČLOVĚKA	36
5.3 IDENTITA DÍTĚTE A JEJÍ UTVÁŘENÍ	37
5.4 VÝVOJOVĚ-PSYCHOLOGICKÉ HLEDISKO ADOLESCENCE	38
PRAKTICKÁ ČÁST	42
1 PŘÍSPĚVEK K DID. ZPROSTŘEDKOVÁNÍ KŘEŠŤ. ADOLESCENTŮM	42
1.1 KŘEŠŤANSKÁ HISTORIE.....	43
1.2 KŘEŠŤANSKÉ UČENÍ.....	48
1.3 KŘEŠŤANSKÝ ŽIVOT.....	54
1.4 KŘEŠŤANSKÁ LITURGIE.....	57
1.5 KŘEŠŤANSTVÍ VE VÝTVARNÉM UMĚNÍ	62
2 VÝCHOVA ADOLESCENTŮ K POLITICKÉ ZODP. A NÁB. TOLERANCI.....	66
ZÁVĚR	68
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	69
SEZNAM ZKRATEK	71
ABSTRAKT	72
ABSTRACT.....	73

ÚVOD

Jak lze stručně charakterizovat pojmy náboženství a politika, zda jsou tyto veličiny součástí kultury a jak lze mladé, křesťansky smýšlející lidi, žijící v dnešní společnosti, vychovávat k etické a politické zodpovědnosti, to jsou základní otázky této diplomové práce. Není sice jednoduché nalézt na všechny tyto závažné otázky jasné a vyčerpávající odpovědi, ale protože jsem si toto téma vybrala, vynasnažím se ve své práci alespoň nastínit cesty k jejich hledání.

Ve druhé části práce se pak budu podrobně zabývat způsobem, jak předat etické a křesťanské základy mladým lidem ve věku přibližně od patnácti do dvaceti let a jak v nich probudit pocit zodpovědnosti za společnost, ve které žijí, v užším i širším měřítku.

Ještě než se však začneme hlouběji zabývat stěžejními tématy této práce, je třeba blíže osvětlit, proč jsem si ke své práci zvolila právě tyto dvě kontroverzní veličiny.

Při hlubším vhledu do daného tématu lze snadno pochopit, že náboženství a politika sice na první pohled nemají nic společného či dokonce stojí v protikladu, ale již při druhém, vnímavějším pohledu, je zde mezi nimi možno spatřit hned několik hlavních faktorů a určujících vlastností těchto pojmů, které spolu nejen úzce souvisejí, ale při jejich přímém porovnání můžeme najít dokonce i naprostou shodu, jak uvidíme dále.

Podnětů k výběru tohoto konkrétního tématu bylo více. Především to bylo laskavé a přímé vedení mé vedoucí diplomové práce, které mě přivedlo až na seminář o vztahu politiky a náboženství v Benátkách v říjnu minulého roku. Jeho účastníci z pěti evropských zemí a z různých konfesí si zde v ovzduší naprosté tolerance vyměňovali nejen své mnohdy velice neobvyklé a neotřelé názory na nejpálčivější otázky dnešního světa i světa naší blízké budoucnosti, ale především jsme z jejich úst měli možnost slyšet a při účasti na množství workshopů též na vlastní oči vidět zkušenosti z těchto nám v mnoha ohledech velmi blízkých zemí Evropy. Po této velmi přínosné zkušenosti mohu říci, že ačkoli jsou tyto země v mnoha ohledech podle očekávání o něco dále než Česká republika a prožívají zejména při vyučování předmětů náboženské výchovy a etiky více svobody a otevřenosti oproti naší zemi, i přesto mohu říci, že se v mnoha směrech potýkají s naprosto stejnými či velmi podobnými obtížemi, jako pedagogové u nás doma. A to byl právě impuls, který nás všechny vede k vnitřní ochotě ke spolupráci, toleranci a vzájemné pomoci v pravém slova smyslu.

Dalším důvodem k výběru tématu je vlastní uvědomění si skutečnosti, že těžko mohu být tolerantní, a tím méně spolupracovat při zpracovávání témat, o kterých (trochu zjednodušeně řečeno) prakticky mnoho nevím. A právě ono známé sokratovské „vím, že nic nevím“ mne samotnou jaksí donutilo k hlubšímu studiu daného tématu.

V neposlední řadě to byly především mé četné zkušenosti v oblasti práce s mládeží a jejich otázky, které se tito odvážní a opravdově a poctivě hledající mladí lidé v období vrcholící adolescence se sobě vlastní spontánností nebáli klást. A nešlo mi pouze o to, nějakou méně otřepanou frází uspokojit jejich hlad po informacích, mnohdy mě svou nevinnou otázkou dokázali nejen zaskočit, ale také přimět k vlastnímu zamyšlení.

Na závěr bych pak ráda uvedla jeden zcela osobní důvod, a tím je moje rodina. Můj pradědeček, který byl Židem, ve mně, ačkoli jsem jej nikdy nepoznala, jaksí mimoděk vypěstoval silný zájem o židovskou tematiku ve všech pozitivních i negativních směrech, jeho soužití s katolickou praktikující prababičkou bylo pro mě a dodnes zůstává skrytou záhadou, a jejich dcera, má babička, byla prvním člověkem, po jehož boku jsem s posvátnou bázni stanula na prahu kostela. Jaksí v onom zmiňovaném protikladu k tomu stojí moji rodiče, z nichž otec byl již v dobách mého dětství ostrým kritikem tehdejší politické situace (jedná se o dobu tvrdě prosazovaného komunismu) a vždy pevně prohlašoval, že je ateistou, a moje matka, sama bez jakéhokoli vyznání, ačkoli velmi čile a nutno říci také dobře rozvíjela mezilidské vztahy ve svém širokém okolí, na otázku, zda v něco věří, odpovídala až na hranici skepse a cynismu – věřila ve všemohoucnost smrti.

Pro práci jsem zvolila způsob odborného pojednání, analyzujícího problém politického rozměru náboženské výchovy v současné pluralitní společnosti a následné odborné zpracování jeho didaktické aplikace v edukační praxi. Analýza problému pak bude probíhat v následujících logických kruzích:

Celá práce je rozdělena na dva obsáhlejší okruhy, a to nejprve na část teoretickou, jež zaujímá přibližně 60% textu, a na část praktickou, která pojímá zbylých 40%.

Hned v úvodní kapitole vysvětlím základní pojmy, které budou v dalších částech práce častěji používány. Protože existuje celá řada autorů, kteří s těmito pojmy operují jistě zkušeněji a častěji než já, ráda bych je vysvětlila jejich jazykem.

V další části se pak pokusím pojednat o tom, jaké místo má náboženství v oblasti kultury. Zde uvidíme, zda a jak je náboženství do kultury začleněno jako její subkultura a jaké má mezi ostatními subkulturami místo.

Připustíme-li dále, že náboženství v sobě samo nese politický rozměr, musíme se blíže podívat na vztah církve a státu, a to nejprve z historického a později především ze současného hlediska, protože to právě bude třeba dobře osvětlit našim studentům.

Zde ovšem nesmíme v žádném případě přehlédnout skutečnost, že i církve jakožto mohutná náboženská instituce žije, jedná, postupuje a funguje podle určité hierarchie, což samo o sobě již poukazuje na skutečnost politického rozměru existujícího uvnitř církve.

V předposlední kapitole teoretické části se pak již budeme věnovat samotné výchově, a to v první řadě výchově k porozumění, toleranci a pochopení vlastní křesťanské kultury a z těchto poznatků a zkušeností pak vyjdeme při seznamování se s jinými kulturami a jejich náboženstvími.

Poslední kapitola teoretické části se bude týkat tématu identity člověka, konkrétně vytváření identity dítěte, tolerance a nedotknutelnosti lidské identity, a dále pak vývojově-psychologického hlediska zodpovědného jednání adolescentů.

Protože bylo mým velkým zájmem, aby zpracování diplomové práce nebylo samoúčelné pouze vzhledem k požadavkům studijního programu, rozhodla jsem se po poradě s vedoucí práce poněkud podrobněji se zabývat tím, jak tyto teoretické poznatky co nejlépe prakticky předat adolescentním studentům, a to pokud možno pro ně co nejstravitelnější formou, tak, aby i je podnítila nejen k přemýšlení nad výše uvedenými tématy, ale především k citlivějším způsobům jednání se svými spolužáky, kolegy, kamarády a lidmi jiných kultur, politických názorů či náboženského vyznání. Aby se jejich dialog rozvíjel lépe, než ten náš nebo ten, u jehož počátků stáli třeba i naši rodiče. A to je podstatou hlavního cíle mé práce.

Co se týče použité literatury, její úplný výčet je uveden na konci této práce. Nejvýstižnější výraz pro ni bude termín variabilní. Velmi přínosné byly pro mne práce Tomáše Halíka, a to jak v knižním, tak v internetovém zpracování. Dále jsem, a velmi za tuto možnost děkuji, využila mnoha příspěvků a děl našich pedagogů, z nichž za ostatní jmenuji především Michala Kapláňka, Daniela Totha, Ludmilu Muchovou a další. V oblasti psychologické jsem

čerpala především z díla Marie Vágnerové a Davida Fontany, ale i z dalších příspěvků, a především jsem, v duchu skutečnosti, že jsem stále ještě studentkou zpracovávající svou práci na Teologické fakultě, čerpala své informace, poznatky a zkušenosti z dokumentů II. vatikánského koncilu a komentářů k nim.

TEORETICKÁ ČÁST

1 ZÁKLADNÍ POJMY

V této kapitole budou pro lepší porozumění textu stručně vysvětleny základní pojmy, které se opakovaně vyskytnou v dalších částech této práce. Jejich vysvětlení pochází z různých publikací, což v některých případech nevyklučuje subjektivní pohled autora.

- **Politika**

V rozsahu významu tohoto slova je možno rozlišit více stupňů:

- v nejširším smyslu jde o každou lidskou činnost, směřující k naplnění jistého zájmu
- v užším smyslu slova jde o politiku stranickou, tj. takovou politiku, která se zabývá veřejnými záležitostmi se stálým hledáním řešení, jak je stanoví program nějaké strany, jež vyjadřuje zájmy jejích členů, přičemž takových stran a jiných zájmových sdružení existuje ve společnosti mnoho¹

Slovo politika vyjadřovalo ve Velké Británii skutečnost hanlivého charakteru. Označovalo činnost lidí vyvolávajících spory, angažovaných v různých sdruženích, kteří tzv. „politikařili“. Teprve postupem doby získalo toto slovo svou vážnost. Dnes označuje politika různé činnosti spjaté s vládnutím. Vyznačuje se snahou o získání souhlasu s právem. Vyznačuje se tím, že má podíl na moci a má také úzký vztah k právu.²

V neposlední řadě je politika charakterizována jako veřejná správa nebo činnost spojená s řízením státu a aktivita upravující vztahy mezi jednotlivými státy.³

- **Občanská a pluralitní společnost**

Občanská společnost je charakterizována stavem, v němž způsoby, kterými se lidé spolčují a sdružují, jsou jimi přijímány a podporovány. Podle teorie o přirozeném stavu jsou jednotlivci jakýmsi „atomy“, jež společně společnost utvářejí, a to buď za pomoci společenské smlouvy, souhlasem nebo podrobením si těchto jednotlivců.

¹ Co je to stát?. *Sdružení přátel bl. Hyacinta M. Cormier* [online]. 2007 [cit. 2007-03-20], s. 1-4. Dostupný z WWW: <<http://www.cormier.cz/st.htm>>.

² SCRUTON, R. *Slovník politického myšlení*. Brno: Atlantis, 1989. s. 97. ISBN 80-7108-013-6.

³ KOLEKTIV AUTORŮ ENCYKLOPEDICKÝ DŮM. *Slovník cizích slov*. Praha: Kma, 2006. s. 292. ISBN 80-7309347-2.

Pluralitní společnost je občanská společnost, v níž různé skupiny lidí koexistují na jednom území v pokojném soužití. Tyto skupiny jsou na sobě společensky, politicky a ekonomicky závislé. Taková společnost bývá formována ústavou, v níž jsou zakomponovány prvky tolerance a práv národnostních, náboženských a jiných menšin.

- **Stát**

V moderním smyslu se tohoto slova užívá od dob Machiavelliho. Pro tento pojem existuje dvojí vysvětlení, jednak vycházející z teorií politiky založené na právech, a jednak vycházející z politiky založené na moci. Podle Hegela je stát skuteční mravní ideje, podle Webera je stát organizace, která legitimizuje monopolní násilí nad daným územím.⁴

V užším smyslu lze státem rozumět zvláštní společenský organismus, jehož pomocí dosahují občané svých práv ve společnosti. V širším smyslu je stát dokonalá občanská společnost, jejímž cílem je vytvářet optimální podmínky napomáhající k všestrannému rozvoji všech občanů státní společnosti. Je zaměřen na vytváření dobra pro celou občanskou společnost a jeho látkou jsou jednotliví občané a jejich přirozená zájmová sdružení.⁵

- **Kultura, subkultura a inkulturace**

Jedná se o pojem úzce se vztahující k antropologii a sociologii, v jejichž pojetí označuje kultura všechny projevy sociálního života, nezabývající se pouze reprodukcí a základními fyziologickými potřebami člověka. Její součástí jsou pak také zvyky, tradice, rituály, způsoby sdružování, náboženské obřady, názorová přesvědčení, apod. Dominantní je myšlenka, že kultura dává osobitost a výraz běžnému způsobu boje o přežití. Kultura také hraje důležitou úlohu při vytváření a uchování sociálního řádu. Je důležité chápat ji i jako komplex symbolů. V neposlední řadě ji lze charakterizovat též jako souhrn hmotných a duchovních hodnot vytvořených lidstvem.⁶

Subkultura má své charakteristické znaky.: autoři knihy *Interkulturní vzdělávání II*⁷ charakterizují tyto znaky jako vymezení se vůči širší, dominantní kultuře odklonem od majoritních myšlenkových, kulturních a politických proudů, a to i vnějškově, prostřednictvím

⁴ SCRUTON, R. *Slovník politického myšlení*. Brno: ATLANTIS, 1989. s. 148. ISBN 80-7108-013-6.

⁵ Co je to stát?. *Sdružení přátel bl. Hyacinta M. Cormier* [online]. 2007 [cit. 2007-03-20], s. 1-4. Dostupný z WWW: <<http://www.cormier.cz/st.htm>>.

⁶ KOLEKTIV AUTORŮ ENCYKLOPEDICKÝ DŮM. *Slovník cizích slov*. Praha: Kma, 2006. s. 318. ISBN 80-7309-347-2.

⁷ KOLEKTIV AUTORŮ. *Interkulturní vzdělávání II. Informace pro učitele*. Praha: Člověk v tísni, 2005. s. 102-104. ISBN 80-903510-5-0.

odlišného životního stylu a specifického odívání. Životní styl odpovídá deklarované odlišnosti a vlastním subkulturním hodnotám. Podstatným momentem pro utváření životního stylu je prožívání skutečnosti tady a teď, je výrazem hledání plnohodnotného života v reakci na usedlý a stereotypní život konzumní majoritní společnosti. V subkulturách vzniká ideové paradigma, v němž si jedinec utváří hodnoty, postoje a vztahy k okolnímu světu i k sobě samému. Jejich tolerance společností je v důsledku ukazatelem vyzrálosti demokracie a tolerance v dané společnosti.

Inkulturaci je možné chápat jako osvojení si kultury v širokém smyslu. V tomto procesu si člověk osvojuje kulturní způsob života, který je charakteristický pro danou společnost, tedy schopnost a přístupnost ke zvládnutí úkolů. Inkulturace však neznamená pouze přizpůsobení se určité kultuře, ve svých náročnějších formách totiž také ovlivňuje aktivizaci kulturní produktivity a kreativity.⁸

- **Religiozita**

Základním významem tohoto slova je zbožnost, tedy smysl pro náboženské myšlení člověka a jeho náboženský rozměr. Schopnost vnímat svět z náboženského pohledu se nevztahuje pouze ke křesťanství, ale i k jiným světovým náboženstvím. Obor zabývající se studiem vzniku a vývoje tohoto náboženského myšlení a studiem různých světových náboženských systémů se pak nazývá religionistika. Religiozita je pojmem úzce vztaheným k náboženství v obecném smyslu toho slova. Toto náboženství se netýká pouze lidí věřících v existenci Boha či praktikujících věřících. Náboženství ze sociologického hlediska je širokým pojmem a celá jeho oblast patří k životu naprosto základně a přirozeně, proto může mít u různých lidí různé zaměření a jejich religiozita může tedy být různě kultivována či zanedbávána a nerozvinuta. Religiozita člověka je považována za kulturu vztahu k tomu, co je nedisponovatelné.

- **Náboženství, velká světová náboženství**

Podle definice Hanse Kunga je náboženství živá, v tradici a společenství se rozvíjející sociálně individuální realizace vztahu k něčemu, co člověka a jeho svět přesahuje nebo obklopuje, k jako vždy chápané opravdové skutečnosti.⁹ V židovském, islámském a křesťanském učení je touto skutečností jediný Bůh.

⁸ MUCHOVÁ, L. *Úvod do náboženské pedagogiky*. České Budějovice: Pedagogická fakulta JČU, 1979. s. 34. ISBN 80-7040-052-8.

⁹ MUCHOVÁ, L. *Úvod do náboženské pedagogiky*. České Budějovice: Pedagogická fakulta JČU, 1979. s. 34. ISBN 80-7040-052-8.

Co se týče velkých světových náboženství, jedná se v této práci pouze o některé velké světové náboženské systémy, a to konkrétně v první řadě o křesťanské náboženství, dále pak o židovství, islám, buddhismus a hinduismus.

- **Křesťanství**

Nejdůležitější náboženský směr z hlediska formování evropských států. V historii bylo křesťanství prostředníkem, předávajícím římské právo, morálku a antické instituce dalším generacím. Jedná se o monoteistické náboženství, v němž je člověk podřízen jedinému Bohu. Nejvyšším vůdčím principem člověka je následování Ježíše Krista a jeho spása. Více a detailněji bude o tomto náboženském systému pojednáno ve druhé části této diplomové práce.

- **Církev**

Církví je označeno jakékoliv spojitě uspořádaní náboženských institucí, spojené zpravidla s profesionálním kněžstvím. V křesťanském smyslu slova není pouze dobrovolným sdružením věřících, ale společenstvím spojeným Duchem svatým a tělesnou přítomností Boha na tomto světě. Je charakterizována jednotou, svatostí, katolicitou a apoštolátem. Nejvyšší lidskou autoritou je papež jako římský biskup, následují diecézní biskupové a kněží.

- **Identita**

Tohoto pojmu se nejen v politických souvislostech užívá k označení sebeidentifikace. Vědomím identity oplývají pouze bytosti s vědomím, společnosti, státy, sdružení, instituce, atd., jejichž členy jsou právě lidé. Instituce má vlastní identitu pouze v případě, dokáže-li jí její členové odlišit od jiné instituce a vyjádřit její charakteristické rysy pomocí slov, gest a praktikách. Národní identita znamená skutečnost, že lidé pocítují přirozenou touhu patřit k sobě, mít společné zájmy, historii i společný osud. Hledání identity v tomto smyslu patří k základním motivům lidského, tedy i náboženského jednání.¹⁰

- **Edukace, vzdělávání**

Edukace je souhrnné označení tradičních pojmů výchovy a vzdělávání, jež se v reálném procesu prolínají. Jedná se o termín běžně používaný v mezinárodním úzu jako ekvivalent

¹⁰ SCRUTON, R. *Slovník politického myšlení*. Brno: ATLANTIS, 1989. s. 40-41. ISBN 80-7108-013-6.

anglického termínu education. Přímými účastníky procesu edukace jsou pak edukant (učící se) a edukátor (osoba, která učí), kteří koexistují ve vzájemném vztahu.¹¹

Ústředními, a tedy nejdůležitějšími pojmy ve vzdělávání nejen dětí, ale i starších studentů jsou schopnost jasně a správně myslet, sledovat linii uvažování, chápat pojmy a samostatně zkoumat. U studentů bez schopnosti uplatnění těchto forem myšlení dochází často k výukovým selháním a tito studenti se neumějí kontinuálně a samostatně vzdělávat.¹²

- **Osobnost pedagoga**

Každý pedagog je osobnost a každý má své pole působnosti. Jeho osobní vlastnosti ovlivňují účinnost jeho působení na studenty i studenty samotné. Má-li být pedagog ve své práci úspěšný, musí být především citově zralý a emocionálně stabilní. Je také důležité, aby vykazoval žádoucí profesionální postoj, to znamená kladný postoj k odpovědnosti a náročné práci, vnímal svou roli jako přesahující pouhé vyučování a měl kladný vztah k předmětům, které vyučují i k místu učitele ve společnosti. Novým trendem ve výuce je také kombinace formálního stylu vyučování studentů s neformálními metodami. K základním vlastnostem úspěšného pedagoga patří také schopnost být dobrým řečníkem. Důležitá je i jeho snaha vnášet nové metody do vyučování. V neposlední řadě lze pak poznat dobrého a úspěšného pedagoga podle toho, jak se dokáže vyrovnávat s učitelským stresem.¹³

- **Období adolescence, osobnost adolescenta**

Období adolescence je v současné době lokalizováno přibližně mezi 15. a 20. rok života člověka. Jeho začátek je charakterizován ukončením procesu pohlavního dozrávání a současně dokončením povinné školní docházky. V této fázi dospívání mladého člověka se dotváří jeho identita, takový člověk ví, kým je a zná své vlastnosti, je si vědom limitů svých možností a je schopen si vytyčit realistické cíle. Existují pro něho dvě cesty, jak dojít k vlastní identitě – buď převezme vzorec, uplatňovaný v jeho rodině nebo si vytváří identitu postupně svou vlastní nezávislou aktivitou, čímž více rozvine své možnosti, např. odolnost, vytrvalost a sebedůvěru. Další možností získávání vlastní identity je adolescentova antiidentifikace, kdy mladý člověk dělá opak toho, co po něm požaduje jeho okolí. Tím však tento jedinec pouze vyjadřuje svůj nesouhlas s nějakou skutečností.

¹¹ PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 1997. s. 60-61. ISBN 80-7178-170-3.

¹² FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Přel. Balcar, K. Praha: Portál, 1997. s. 65. ISBN 80-7178-063-4.

¹³ FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Přel. Balcar, K. Praha: Portál, 1997. s. 65. ISBN 80-7178-063-4.

Zralost adolescenta se projevuje především v míře jeho schopnosti navázat a udržet sociální kontakty a později také intimní vztah. Adolescent věnuje velkou pozornost také svému tělesnému zevnějšku, fyzické kráse a síle. Případná extravagance v odívání, účesu apod. vyjadřuje velkou měrou příslušnost k nějaké subkultuře.

Podobně jako pubescent, i adolescent preferuje jednoznačná a zásadní stanoviska a názory, není ochoten ke kompromisům. Adolescent se zpravidla vyznačuje pružným a velmi nápaditým myšlením, má však ještě málo zkušeností.

Typická pro toto období je také proměna vztahu s rodiči, adolescent, mající větší sebedůvěru, ztrácí potřebu demonstrativně se vůči nim vymezovat, a na tomto základě se dřívější konflikty zmírňují a postupně mizí. Důležitou úlohu pak sehrávají jeho vrstevníci, jejichž prostřednictvím si adolescent osvojuje své sociální dovednosti

Konečné stadium období adolescence je pak charakterizováno ekonomickou nezávislostí jedince, která obvykle souvisí s jeho nástupem do zaměstnání. Určitou samostatně stojící skupinu však představují vysokoškolští studenti.

Některé další poznatky a informace o tomto období života člověka budou doplněny ve 4. kapitole teoretické části této diplomové práce.

2 NÁBOŽENSTVÍ JAKO SOUČÁST KULTURY

2.1 Náboženství a politika ve vzájemném dialogu

Stěžejním tématem této kapitoly je otázka, jaké místo v oblasti kultury jako celku je vymezeno náboženství. Dovoluji si zde volně interpretovat názor Tomáše Halíka, tak, jak jej uvedl ve svém komentáři ke knize „Střet civilizací“ amerického autora Samuela Huntingtona.¹⁴

Ve svém komentáři¹⁵ hovoří Halík o své vynikající zkušenosti z uplynulých let, kdy navštívil postupně všechny kontinenty naší planety a hovořil o současném stavu, ohroženích

¹⁴ HUNTINGTON, S. P. *Střet civilizací. Boj kultur a proměna světového řádu*. Přel. L. Nagy. Praha: Rybka Publishers, 2001. s 220. ISBN 80-86182-49-5.

¹⁵ HALÍK, T. *Prolínání světů*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2006. s. 92-97. ISBN 80-71068-34-9.

a nadějí lidstva s představiteli nejrozšířenějších světových náboženství a příslušníky mnoha kultur a ideových směrů. Na základě svých četných poznatků z těchto cest chápe Huntingtonovu knihu jako pokus změnit na prahu třetího tisíciletí stávající paradigma vnímání stavu světa. Podle Halíka se Huntington pouze pokusil naznačit jeden z možných scénářů vývoje kultury, aby tak vyvážil rozšířenou teorii o konci dějin a vítězství západního liberalismu. Podle autora je třeba si uvědomit reálnou pluralitu světů, konstituovanou rozdílnými kulturními a náboženskými východisky. Pak teprve můžeme lépe porozumět napětím, která probíhají pod povrchem procesu globalizace. Ta je však pouze zdánlivě „zestejněním“ zcela jistě neznamená pozápádnění a už vůbec ne preferenci západních (politických) principů. Důkazem toho jsou například Čína nebo Japonsko, které dokázaly po staletí vstřebávat cizí ideové, technické nebo politické projekty a asimilovat je, aniž by tím jakkoli ztratily svoji národní kulturní identitu. Tento import mezi Západem a Východem probíhal po staletí, aniž by tím byly překlenuty hradby civilizační rozdílnosti obou kultur.

Podle Huntingtona, resp. Halíka modernizace zcela jistě velkou měrou přispěla k pádu komunismu, a tím světu ukázala morálně-kulturní komponentu společenského dění, které bychom si měli být dobře vědomi. Otázkou ovšem zůstává, nakolik byla během komunismu narušena vazba na základní duchovní hodnoty západní civilizace, do níž svými kořeny patříme. Zároveň však musíme být schopni vidět i současnou stagnaci a limity Západu, jakož i jeho současnou potřebu sebereflexe a komunikovat bez kulturních předsudků s ostatními civilizačními okruhy. Velmi zajímavou nabídku v této problematice činí například radikální islám, který se pokouší nabídnout mnoha zemím třetího světa a také nemalé části čtvrtého světa, tj. lidem sociálně slabým, např. uprchlíkům a zahraničním dělníkům, jakýsi společný jazyk. Naproti tomu však stojí velké nebezpečí snahy některých západních kruhů, působících zejména v USA, spojit multikulturalismus doma s univerzalismem ve světě, to znamená upustit od hledání a posilování kulturní identity Západu a nerespektovat svébytnost odlišných kultur. Huntingtonovo dílo je tedy cenné nikoliv tím, že upozorňuje na možný střet s islámským radikalismem, ale především tím, že umožňuje vykročit z primitivního schématu laciné relativizace vlastních hodnot a kulturního imperialismu k diferencovanějšímu obrazu současného světa, a tím k překročení zodpovědnějšímu přístupu k vlastnímu kulturnímu dědictví a k citlivějšímu vnímání a respektování odlišných společností.

Huntington ve své knize věnuje velkou pozornost úloze náboženství nejen při formování jednotlivých civilizačních okruhů v minulosti, ale i současným a v budoucnosti očekávaným politicko-kulturním důsledkům celosvětového oživení náboženství na konci dvacátého

a počátku jednadvacátého století. Pozorně si všímá rozdílného působení náboženství na současné mezinárodně-politické scéně, registruje při tom nejen nárůst náboženského fundamentalismu a jeho roli při zostřování národnostních, sociálních a civilizačních napětí, ale i role náboženství a náboženských institucí (významnou roli zde hraje především instituce katolické církve) při přechodu od autoritativních režimů k demokracii.

Modernistický předpoklad o měnící se roli náboženství přesouvajícího se z veřejné sféry do oblasti soukromého života je překonán - náboženství se na celé planetě vracejí v posledním čtvrtstoletí rychle rostoucí měrou do veřejného a politického života. Tento vývoj se týká muslimských radikálů, amerických evangelikánů, hinduistů v Indii, konzervativních judaistů v Izraeli, náboženských nacionalistů v Africe, teologů osvobození v Latinské Americe a v neposlední řadě také křesťanských aktivistů a nábožensky motivovaných hnutí různých oblastí. Z analýz a prognóz předních světových sociologů a politologů podle Halíka zcela jasně vyplývá, že role náboženského faktoru bude i nadále růst a také se značně měnit.

Náboženství bude mít také značně rozdílnou podobu: náboženské prvky v politice se budou vyskytovat na poli demokracie i na straně autoritativních režimů, na straně pravice i levice, v tradičních politických strukturách, tj. státu a stranách i v politických entitách nově nastupující generace, tj. v nových sociálních hnutích i iniciativách. Nesmíme přitom zapomínat ani na fakt, že s věřícími téhož náboženství se můžeme setkat ve zcela odlišných či dokonce opozičních politických seskupeních.

Následující odstavec bude více sledovat aktuální diskuse o měnícím se vztahu náboženství a politiky. Tyto diskuse totiž směřují k hledání pozitivního východiska ze současné napjaté situace. V popředí těchto diskusí stojí bezesporu v první řadě otázka nábožensky motivovaného terorismu a možnost aplikace demokratických principů, vyrostlých na půdě civilizace, vycházející z judeo-křesťanských a antických kořenů, na prostředí formované zcela odlišnou náboženskou kulturou. Zároveň však sílí potřeba nově promýšlet vztahy mezi politickou a náboženskou oblastí. Problém vztahu náboženství a politiky stagnoval po velmi dlouhý časový úsek ve všeobecně sdíleném schématu naprostého oddělení církve od státu. Halík tvrdí, že takto formulované osvícenské paradigma je dnes však již překonáno, ve vztahu náboženství a politiky jde však ještě o něco jiného než o vztah církve a státu. Odmítnutí zásady oddělení církve od státu jakožto již nevyhovujícího paradigmatu vnímání vztahu náboženství a politiky, resp. celé společnosti, je podpořeno několika skutečně závažnými argumenty. Tento koncept byl dějinně podmíněným nástrojem obrany státní sféry vůči

nebezpečí dominance mocné církve a zároveň i obranou svobody náboženství před zásahy státu. Toto téma bude více rozvedeno v kapitole o vztahu církve a státu v dějinách.

Nebezpečí dominance církví nad státem nebo naopak státu nad církvemi jsou však již v demokratickém systému v celém euroatlantickém prostoru řadu desetiletí vyloučena. Náboženská svoboda je jasně zakotvena v právní kultuře demokratického státu a je garantována jako jedno ze základních lidských práv.

Tento model nelze aplikovat ani na vztahu státu k ostatním náboženstvím, a to především proto, že v těchto ostatních velkých světových náboženstvích neexistují církve. Hlavní námitka spočívá ve skutečnosti, že pojem „církve“ dávno nezachycuje pestrou realitu dnešního náboženského života a ani pojem „stát“ není zcela vyčerpávajícím či nejvýstižnějším označením politické reality dneška. Doba, kdy církve měla monopol na náboženství a stát měl monopol na politický život země, tedy již skončila.

Dynamika dnešního náboženského života se zdaleka nevyčerpává pouze v rámci církví, chápeme-li tento pojem právnicky jako označení institucionální stránky společnosti věřících. Tato dynamika je nesena množstvím nových duchovních proudů, které rozhodně nelze chápat pouze institucionálně jako různé náboženské společnosti nebo dokonce sekty. Společensky velmi vlivnými a perspektivními jsou například ta náboženská uskupení, která netvoří žádné institucionální struktury, ale orientují se na působení v médiích. Je nesporné, že v oblasti ovlivňování myšlení a chování lidí mají média bezkonkurenční a stále rostoucí úlohu., právě proto je vstupování těchto náboženských uskupení do mediální oblasti velmi důležité, ačkoli politické i náboženské instituce vstupují v demokratické společnosti do mediálního prostoru spíše respektovány jednotlivými osobnostmi.

Podle Halíkova názoru občanskou společnost dnes už nereprezentují tak silně jako před sto lety klasické instituce, jakými jsou škola, politické strany, odborové organizace, atd. a role národního státu tedy slábne. Rostoucí měrou získávají vliv sociální hnutí a mezinárodní síť nevládních organizací všeho druhu. Církve, stát, politické strany, odborové organizace, apod. mají však stále ještě svou vlastní nezastupitelnou úlohu, ačkoli již nemají zdaleka takový význam pro předávání hodnot, vytváření společného jazyka a ovlivňování stylu života a myšlení lidí dnešní společnosti jako dříve.¹⁶

¹⁶ HALÍK, T. *Prolínání světů*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2006. s. 92-97. ISBN 80-71068-34-9.

Podle některých sociologů a historiků souvisí změna sociální role náboženství velice úzce s nacionalismem, vznikem národních států a propojování víry s emancipujícím se národem. Konfesionální rozdělení křesťanství vedlo pak ke zdůraznění úlohy církve a církevních struktur v náboženském životě. Toto rozštěpení církve a jeho vyústění do náboženských válek vedlo v minulosti elitu evropských intelektuálů k vytváření tzv. „třetího proudu“ křesťanství mimo svářící se konfese a k postupnému odpoutávání se od tradičního církevního křesťanství vůbec.

Hovoříme-li o vzájemném vztahu politiky a náboženství a o náboženství jako součásti kultury, je třeba si uvědomit, že význam kdysi monopolních institucí, tedy státu a církve, slábne. Politický i náboženský život naopak dynamicky pulsuje v politicko-sociálních a náboženských hnutích a seskupeních, které působí uvnitř struktur států a církví i zcela mimo ně. Stávají se pak mezinárodními a ekumenickými. Do napětí se státními či církevními strukturami se dostávají pouze tehdy, pokud se tyto struktury snaží znovu monopolizovat si politický či náboženský prostor, když se stávají fundamentalistickými. Při sledování rozvoje nových politických i náboženských jevů lze dnes rozlišit tři jejich vývojové etapy: dětskou, kdy neexistoval jiný prostor existence než státní a církevní struktury, adolescentní, která byla charakteristická bojem proti těmto strukturám nebo zakládáním konkurenčních struktur stejného typu a dospělou, kdy jejich působnost překračuje hranice národních struktur a jednotlivých církví. Přitom však dovedou působit zároveň i v jejich rámci a spolupracovat na partnerské rovině.

Naše současná civilizace dnes stojí na prahu řešení dvou velkých politických úkolů; posilování duchovně-kulturní stránky evropského integračního procesu a hledání nového sebepochopení Západu v souvislosti se změnou geopolitické rovnováhy a tváří v tvář výzvám zejména islámského radikalismu. Vzhledem k této skutečnosti je a bude téma nového vztahu nábožensko-morální a politicko-ekonomické dimenze demokratické společnosti i nadále velice důležité a vyzývá nás všechny v rámci naší kultury k větší vzájemné spolupráci mezi náboženstvími a k neustálému dialogu mezi náboženskými představiteli a těmi, kdo především utvářejí naši politickou, ekonomickou, vědeckou a kulturní realitu dnešního světa. Proto také existuje a bude i nadále existovat potřeba vzájemného dialogu, respektu a sdílení.

3 POLITICKÝ ROZMĚR NÁBOŽENSTVÍ

3.1 Vztah církve a státu v dějinách a v současnosti

Podle Jana Sokola¹⁷ má a musí být politika věc veřejná, což dnes samozřejmě znamená mediální. Tím se ovšem stává jakýmsi mediálním rituálem, a tak se často zdá, jako kdyby chtěla zastupovat to, čím kdysi bylo náboženství. Toto tvrzení je pak podporováno dvěma silnými argumenty: z historie je známo, že se náboženství, a tedy i církve, politiky různou formou účastnily a za druhé se s náboženstvím dnes setkáváme pouze při zvláštních příležitostech a vidíme jej tedy především ze stránky jeho vnějších projevů, chrámů, slavností, liturgie, běžnému člověku nesrozumitelného jazyka, estetického hlediska a mnohaleté tradice.

Počátky náboženství vykládají historikové pouze hypoteticky, avšak jeho úloha při formování evropských národů a při vzniku prvních států je již podložena existencí historických dokumentů. Raně středověký český stát vzniká úsilím nejmocnějších náčelnických rodů a za pomoci náboženství, jež postupně získává svou stabilitu v Řezně, Mohuči a dokonce i v Byzantské říši. Historie jasně hovoří o skutečnosti, že vztah náboženství k vládě a moci byl kdysi velmi blízký. Jasným dokladem toho je slovní základ českého slova kostel – vzniklo z latinského castellum, znamenajícího hrad. Český jazyk dává posvátnou církevní stavbu do spojení se sídlem vlády a moci, a toto se později stává pravidlem ve všech kulturách.

Postupné oddělování náboženství a moci má dlouhou tradici a vychází ze dvou hlavních faktorů - na jedné straně z biblické tradice židovsko-křesťanské, a na straně druhé díky migraci obyvatelstva, která si toto oddělení vynutila. Tomuto faktoru se budu podrobněji věnovat na jiném místě práce.

V době politického úpadku Izraele zaujímá Starý Zákon velmi kritický postoj k tehdejší královské moci. Vedle mravní a náboženské kritiky panovníků se zde uplatňuje ideál přímé teokracie podle příkladu starozákonních Soudců. Vznik království je popsán jako jistý způsob úpadku, odklon od Boží vlády. Spojení náboženské a světské moci mělo v Izraeli krátkou historii, trvalo pouze po dobu kralování prvních velkých králů (Davida, Šalamouna).

¹⁷ SOKOL, J. Tolerance, pluralismus a postmoderna. *Jan Sokol* [online]. 2007 [cit. 2007-03-15], s. 1-2. Dostupný z WWW: <<http://www.jansokol.cz/cs/n-v-tolerance.php>>.

V rozhodující fázi židovství, ze které se později zrodilo křesťanství, se náboženství stavělo téměř do opozice vůči vládě.

Nový Zákon nejprve přejímá odstup od vlády a moci, jisté uvolnění tohoto postoje nastává až po ustanovení nové křesťanské církve, kdy se objevují první náznaky loajálního přístupu k panovníkovi. Přes období krutých pronásledování tento postoj sílí, až nakonec roku 313 díky Ediktu milánskému se křesťanství stává svobodným náboženstvím a v průběhu 4. století, za vlády císaře Konstantina, se dokonce stává náboženstvím státním. V průběhu 5. století se však začíná západní část církve vymaňovat z císařského vlivu, což se navenek projevuje zejména tím, že církevní sněmy již nesvolává císař, ale papež. Papež se také po pádu západní části císařství ujímá též politické obnovy, nejprve města Říma, a později celé tehdejší Itálie.

Středověkému západnímu císařství vládl Karel Veliký, ale i když věnoval obrovské úsilí jeho obnově, již nikdy se mu nepodařilo si církev úplně podrobit. Papežové, vládnoucí církvi v 11. století, si vydobyli značnou samostatnost a politickou moc. V opozici k nucenému křesťanství pak stojí zvýšený důraz na osobní svobodu člověka.

Sokol píše, že důležitým mezníkem ve vývoji vztahů náboženství a politiky je nástup období reformace. Ta výrazně omezila politickou moc církvi, a to tak, že do čela některých reformovaných církvi, například Anglie a Švédska, znovu nastoupil panovník. Proti tomu se však v reformovaných zemích silně prosazuje myšlenka svobody svědomí člověka. V reformovaných zemích se začíná vyvíjet myšlenka institučního rozdělení a kontroly státní moci. Konečný požadavek oddělení církve od státu pak prosadí francouzská a americká revoluce.

Naproti tomu většina katolických zemí v té době směřuje svůj vývoj k absolutismu a opírá se o nadnárodní církve, která se v období od 16. do 19. století sama vyvíjí právě po vzoru absolutistického modelu.

Odlišně se vyvíjí situace ve východní Evropě, kde křesťanská ortodoxní církve zůstává podřízena císaři. Podobná je také situace pravoslavné církve v Rusku, kde se sice projevíly jisté pokusy o získání o osamostatnění církve, ale díky vládě Petra Velikého zůstaly zcela bez úspěchu.

Jak bylo uvedeno výše, druhým faktorem oddělování náboženství a politické moci je pohyb obyvatelstva, který zejména ve městech jaksi narušuje původní jednotu národa či kmene. K tomuto jevu začíná docházet již v antickém období a dějiny římského císařství do doby vlády císaře Konstantina jsou také dějinami marných pokusů o úplné náboženské sjednocení této rozsáhlé říše. Ačkoli existuje přirozená snaha obyvatel udržovat uzavřená společenství, působí migrace náboženské rozdělení. Nejvíce se to projevuje v reformaci, kde tato situace vede nejprve ke krvavým válkám a poté k postupnému tolerantnějšímu přístupu vlád k náboženství, ačkoli např. ve Velké Británii byl zákaz katolické církve formálně odvolán až v roce 1832. U nás je pak omezená náboženská tolerance vyhlášena až Tolerančním patentem z roku 1781.¹⁸

Podle Jaroslava Kadlece¹⁹ nesmí být opomenut rovněž charitativní a sociální aspekt církve, a to již v prvních staletích její existence. Charitativní činnost se plně rozvinula již po nástupu Konstantina Velikého. Byla organizována klérem a financována bohatými křesťany. Pečovalo se nejen o nemocné, vdovy, sirotky a nalezené děti, ale zvláště o chudé. Charitativní péče nebyla státní, ale církevní, velmi podporována církevními představiteli, kteří mimo jiné zakládali i první nemocnice. Tato péče byla tedy prováděna v čistě náboženském duchu. Nelze však hovořit o nadřazenosti církve nad státem, právě naopak byla i v této době církev státní moci plně podřízena, a to i přesto, že státní zřízení a celý tehdejší veřejný život společnosti vycházel ze základních křesťanských principů. Nelze tedy mluvit ani o rovnoprávnosti církve a státu, protože císaři a vládci často zasahovali do dogmatických sporů a dalších církevních záležitostí, a biskupové byli nuceni plně uznávat císařovu autoritu, a to nejen v profánních záležitostech, ale i ve věcech týkajících se výlučně vnitřního života církve.

Zatímco v raném středověku, tj. od poloviny 8. do cca. poloviny 11. století má císařství plnou převahu nad papežstvím, ve vrcholném středověku bylo dosaženo papežského primátu, čímž se papež stává nejvyšším zákonodárcem, soudcem a správcem, který má moc nade všemi, duchovními i laiky. K vyřizování stále většího počtu záležitostí je pak zřízena Curia Romana, neboli Římská kurie. Zákonodárná činnost papežů se pak rozvíjí především ve 12. a 13. století. V pozdním středověku se dosavadní úzké spojení církve a státu rozpadá a v důsledku toho nastává i rychlý úpadek středověkého univerzalizmu. Nositeli nového

¹⁸ SOKOL, J. Tolerance, pluralismus a postmoderna. *Jan Sokol* [online]. 2007 [cit. 2007-03-15], s. 1-2. Dostupný z WWW: <<http://www.jansokol.cz/cs/n-v-tolerance.php>>.

¹⁹ KADLEC, J. *Dějiny katolické církve I.* 3. přeprac. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 1993. s. 147. ISBN 80-7067-285-4.

kulturního a politického vývoje se stávají nové národy, a to Románi, Germáni a západní Slované. Prvním charakteristickým znakem nástupu tzv. nové doby je výrazné oslabení vlivu církve na život evropských národů. Toto výrazné omezení církevního vlivu bylo možno pozorovat již v období pozdního středověku, a to zejména v době přesídlení papežů z Říma do Avignonu. Také velké západní schizma a konciliární hnutí spolu se snahou o laicizaci církve a sekularizaci omezilo její dosavadní vliv. Protože však lidstvo stále toužilo po duchovnu a ideálech, umožnilo vznik nového světového názoru, humanismu, který prosazoval nedotknutelnost lidského jedince a bojoval proti církvi a náboženství vůbec. Výsledkem tohoto vývoje je pak rozbití dosavadní duchovní jednoty. V této nové době naopak posiluje svůj nový vliv a význam kultura.

Z tohoto stručného historického přehledu jasně vyplývá skutečnost, že v současných, spíše individualistických společnostech, je nábožensky homogenní obyvatelstvo vzácnou výjimkou, takže jednotlivé státy musejí buď prosazovat nekompromisní fundamentalismus nebo zastávat nábožensky zcela neutrální postoj. Evropské společnosti jsou silně sekularizované, což znamená, že náboženství v nich nehraje příliš významnou roli. Přesto však i zde hrají velice významnou roli církve, a to zejména proto, že v nich existují úzké a velmi silné vazby. Dále jsou církve zpravidla starší než státy, jsou silně zakořeněné v národních dějinách a udržují často významné tradice a památky. Za specifických historických podmínek se mohou stát mluvčími národů, čímž nabývají novou autoritu. Často mohou sehrát důležitou roli i při obraně lidské svobody. Církve jsou také schopny zachytit jinak obtížně oslovitelné obyvatelstvo, a to zejména v politické oblasti. A i v dnešní době je podle mínění Jana Sokola náboženství jediným pevným základem veřejné i soukromé morálky.²⁰

Tyto skutečnosti se s železnou pravidelností vynořují v období krize, a pak záleží zejména na tom, do jaké míry byly kultivovány, neboť podle toho mohou celou společnost buď zachránit, nebo naopak strhnout do násilných konfliktů, jak se to stalo před několika lety například v zemích bývalé Jugoslávie. Moderní politika by tedy měla dbát především o to, aby se náboženské autority nezneužívalo k mocenským účelům, aby náboženské instituce nebyly vměšovány do politiky tím způsobem, jako tomu bylo například v autoritativních fašistických režimech před válkou a za války. Tato ostražitost stojí v bytostném zájmu náboženské autority samé, a to především z dlouhodobého hlediska. Ověřené teorie totiž upozorňují na to, že politika sama je nesmírně důležitá záležitost, avšak praktická politika je

²⁰ SOKOL, J. Tolerance, pluralismus a postmoderna. *Jan Sokol* [online]. 2007 [cit. 2007-03-15], s. 1-2. Dostupný z WWW: <<http://www.jansokol.cz/cs/n-v-tolerance.php>>.

vždy oblastí krátkodobých konfliktů a účelových spojenectví. A v případě, že se do politiky aktivně angažuje církev, znamená to pro ni, že se musí postavit na některou stranu daného konfliktu. A protože jsou církve z povahy instituce málo pohyblivé, ukazují se v praktické politice jako naprosto nedostatečně flexibilní, čímž škodí v konečném důsledku nejen sobě samým, ale i celé společnosti. A v neposlední řadě tímto postojem popírají své vlastní poslání, totiž poslání sdružovat a sbližovat lidi různých, nejen politických, názorů, a bránit tak rozpadu a zničení lidské společnosti. Aby se toto nestávalo, nedovoluje katolická církev svým kněžím přímé aktivní působení v politice.

V této souvislosti je třeba se zmínit také o křesťanské demokracii. Tato politická strana vznikla v Německu koncem 19. století z potřeby zabránit masivní kampani státu proti katolické církvi. Podobně orientované strany pak vznikly také u nás a v dalších evropských zemích, a dnes působí protiváhu vůči socialistickým tendencím.

Na druhé straně však lze velmi zřetelně pozorovat jisté nápadné shody mezi praktickými projevy náboženství a významnými světovými ideologiemi, což lze spatřovat nejen v historii, ale i v období zcela současném nebo nedávno minulém.

Velmi výraznou pozici získaly tzv. totalitní ideologie nejrůznějšího druhu ve 20. století. Nelze si zde nepovšimnout jistého společného jmenovatele, kterého vlastní jak tyto – ismy, tak, bohužel, i různé náboženské systémy a koncepce. Už ve třicátých letech minulého století si znalci z oboru společenských věd, jakými byli např. Voegelin či Aron, všimli těchto společných znaků ideologií a náboženství. Stejně jako náboženství se také ideologie ve státě stává dogmatickou podporou zavedeného řádu.²¹ V minulém století nahradily tyto totalitní ideologie křesťanství, jež se uzavřelo všemu novému – od společenských změn až k významným vědeckým objevům, a v konečné fázi i společnosti jako celku a tedy i potřebám jejích členů. Jistě není třeba zvlášť zdůrazňovat, že se tento přístup týká především katolické církve. A právě v tomto stavu začaly nejrůznější politické ideologie nahrazovat náboženství lidí. O tom, že tato situace přetrvává vlastně až do dnešní doby, se zmiňuje např. Luthman v knize „Die Religion der Gesellschaft“. Píše zde, že mezi církví a náboženstvím existuje určité napětí a rozpor. Zároveň však je postoj totalitních ideologií vůči náboženství nenávidný, a to především proto, že v něm vidí velmi silného konkurenta. Jediným ideologickým směrem, který respektoval náboženství představované církví, byl tak fašismus,

²¹ MURPHY, R. F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Přel. Červinková, H. 2. vyd. Praha: SLON, 2004. s. 192. ISBN 80-86429-25-3.

a to kvůli úspěchům, kterých církev dosáhla v dodržování disciplíny a ve formování člověka. Tím získala katolická církev ve fašistickém světě určitou, i když značně omezenou a fašistickým cílům zcela podřízenou možnost působnosti, což je podle zakladatele německé teorie totalitarismu W. Guriana neklamnou známkou toho, že fašistický stát nebyl tolik totalitní jako stát bolševický.

Podobně jako náboženství jsou pak totalitní ideologie považovány za absolutní světonázory nemající žádnou návaznost na určitý prostor. Slovo totalitní znamená, že jejich snahou je pohltnout všechny členy společnosti a všechny oblasti života.

Specifický název totalitarismus zavedli odpůrci fašismu v Itálii Salvatorelli a Amendola, kteří jej rozdělili na tři základní skupiny: třídní (komunismus), rasový (nacismus) a státní (fašismus). Výše zmiňovaný Raymund Aron se k tomu vyjadřuje následovně: „Totalitární systémy jsou religiózní potud, pokud se snaží zvrátit moderní a křesťanské dvou mocí politiky a náboženství.“ Politická náboženství pak popírají sekularismus a znovu spojují církev a stát, přičemž každá činnost ve státě je řízena státní ideologií. Touto otázkou se ve svém díle zabývá nejen výše zmiňovaný Eric Voegelin, ale též např. Hans Maier, který díky své možnosti sledovat období po pádu totalitních diktatur poukazuje na to, že otázka totalitarismu může být aktuální i z hlediska současné katolické církve. Tímto tématem se však budeme zabývat podrobněji na dalších stránkách mé práce.

Dalšími intelektuály, kteří se zabývají otázkou spojení náboženství a státu, jsou také teorie politické teologie, za jejíhož zakladatele je považován Metz. Z pozice křesťana má být tento druh teologie pohledem na politiku a vztah církve a státu. V užším smyslu pak jde o spojení politiky a teologie, jako tomu bylo např. v Římě za císaře Konstantina (viz. výše). Podle Metze má politická teologie navázat na překonávání spojení církve a státu a zaujmout kritický postoj k moci a ideologiím.

Významný německý politický filozof Carl Schmitt hájí myšlenku, že stát je autoritou, která určuje právo, a má tedy i možnost rozhodovat, přestože původně mělo rozhodovat právo přirozené. Tím navazuje na Hobbesův výrok: „Autorita, nikoli pravda stanovuje zákon.“ Schmitt tedy jasně poukazoval na přímou souvislost politiky a náboženství. Dokazoval pak tuto souvislost tím, že vysvětloval politiku pomocí náboženských pojmů.

Pouze ve smyslu starosti o nevměšování církví do praktické politiky lze říci, že je náboženství soukromá záležitost. Jinak je každé náboženství z povahy věci společenské a veřejné, protože sdružuje různé jedince a jeho snahou je oslovit v principu každého člověka. Z tohoto důvodu by také politická moc měla ocenit takřka neměřitelný význam odpovědných náboženských společenství pro soudržnost a kvalitu občanské společnosti, odolat pokušení církve využívat a měla by se v neposlední řadě postarat o to, aby mohla tato společenství vedle sebe nerušeně existovat a žít. Mnohé evropské země měly možnost si tuto situaci prakticky vyzkoušet a poznaly, že se to i z čistě pragmatického hlediska plně vyplatí, jak bylo možno vidět třeba v případě britské obrany v roce 1940 nebo při pádu komunistických režimů ve východní Evropě. Avšak naopak nekultivované, jaksi divoké náboženství se může snadno stát nástrojem a živnou půdou nacionální demagogie, šovinismu a dalších negativních projevů, jak bylo možno vidět na příkladu evropského antisemitismu za druhé světové války, v nedávném balkánském konfliktu, ve stále pokračujících bojích v Irsku nebo v neposlední řadě na příkladu islámského fundamentalismu zejména arabských států.

3.2 Politický rozměr vnitřního života církve

Podle Maiera nenalézá současná církev oproti minulosti své pevné místo. Ačkoli se zejména katolická církev snažila v dobách nedávno minulých čelit totalitním systémům, a udržela si proto řadu svých věrných stoupců, celá řada lidí se dnes domnívá, že se církev snaží vytvořit si jakousi ideologickou „zónu“ ne zcela nepodobnou např. vládě komunismu.

Hovoříme-li spolu s Tomášem Halíkem²² o dnešní postmoderní kultuře, nelze přehlédnout jakousi novou formu deperzonalizace naší doby. Vyznačuje se zejména snahou o manipulaci s lidskými životy jako s materiálem, který je zaštitěn službou vědeckému pokroku, např. v oboru moderní medicíny. Halík zde poukazuje na kořen této manipulace s lidmi, kterým je neúcta k tajemství života a k jedinečné hodnotě každé lidské osoby. Při pohledu na různé formy manipulace vyvstává otázka po tom, co před technickým vztahem k životu obstojí jako skutečně svaté.

²² HALÍK, T. JE POSTMODERNÍ KULTURA POSTSEKULÁRNÍ?. *Tomáš Halík* [online]. 2004 [cit. 2007-02-10], s. 1-4. Dostupný z WWW: <http://www.halik.cz/clanky/postmoderni_kultura.php>.

Podle filozofa Emanuela Levinase je podstatou úcty k člověku motiv úcty k Bohu, který se zjevuje ve tváři druhého člověka. Vědomí odpovědnosti a respekt k druhému člověku se pak stává mostem k znovunalezení úcty k lidskému faktoru.

Otázka lidství na tomto místě vyvstává právě proto, že tato touha manipulovat lidmi a touha po moci se bohužel vyskytuje i v církvi, zejména pak v církvi katolické. Ke zmapování této situace je nutné obrátit se do nedávné, předrevoluční doby, aby bylo možno lépe si uvědomit rozdíl, jak fungovaly hierarchické vztahy a struktury tehdy, a jak fungují dnes.

Podle Václava Malého²³ tehdejší nepříznivá politická situace vedla k větší odpovědnosti kněží i laiků, díky níž církev žila i za omezených podmínek a neztrácela kontinuitu. Co nebylo možno dělat oficiálně, bylo organizováno v soukromí a bez mocenského přispění. Z hlediska církevních pravidel převládala osobní odpovědnost každého kněze, za nenápadného dohledu tehdejšího kardinála, ale základní struktura zůstávala zachována. Objevila se také myšlenka, že tehdejší situace přinutila katolickou církev k postojům shodným s idejemi II. vatikánského koncilu. Církev měla v té době velkou přirozenou autoritu, která se nejvýrazněji projevila v Desetiletí duchovní obnovy, a to zejména proto, že stála v opozici a hlásala opak toho, co oficiální ideologie, a to především smír a snahu vidět druhého jako celého člověka. Přestože komunismus vnímal tehdejší církev jako opozici usilující o podíl na moci, ona mu tímto mocenským soupeřem nikdy nebyla.

Podle Malého dnes nepanuje doba přísně hierarchicky strukturované společnosti, lidé mají větší sebevědomí, jsou si vědomi vlastní hodnoty a nezávislosti. Proto pro ně není možná bezvýhradná poslušnost. Proto musejí církevní autority podpořit svá rozhodnutí i autoritou osobní, protože váha jejich funkce nemá dostatečnou účinnost. Respekt autority doprovázený důvěrou se z dnešní společnosti jaksi vytrácí, ale mnohdy se tak děje proto, že církevní autority, od kterých bývá očekáváno pevné rozhodnutí, se k tomuto rozhodnutí vůbec neodhodlají. Požadavkem dnešní doby je, aby se církevní autorita, reprezentována např. biskupem, dokázala jasně profilovat, ale na druhé straně tu hrozí nebezpečí přílišného ztotožnění se s určitou skupinou uvnitř církve a s její vizí. Protože pluralita se dnes vyskytuje i v církvi, musí být biskup spojovacím článkem své diecéze. Biskup by se měl vyjadřovat k otázkám vlastní diecéze, jasně formulovat své názory, ale nevystupovat z pozice moci.²⁴

²³ MALÝ, V. *K hledání pravdy patří pokora*. Praha: Portál, 2002. s. 44-46. ISBN 80-7178-702-7.

²⁴ MALÝ, V. *K hledání pravdy patří pokora*. Praha: Portál, 2002. s. 79-83. ISBN 80-7178-702-7.

Na druhé straně ovšem nelze přehlédnout, že v dnešních církevních společenstvích stále panuje atmosféra strachu a bojácnosti vyjádřit jasně své názory a chybí zde prostor svobodného prostředí. Církev jako instituce je bezesporu nositelkou pravých křesťanských a všeobecných etických hodnot, ale vzhledem ke vzrůstající neochotě dnešních lidí plně se identifikovat s nějakou institucí se mnohdy snaží prosazovat tyto jistě pozitivní hodnoty násilně až fundamentalisticky. Tyto hotové odpovědi uzavřeného církevního systému jsou však velmi nebezpečné a takto uzavřené prostředí vzniká ze zjevné neochoty křesťanů k otevřené výměně názorů na aktuální témata postmoderní společnosti. Církev potom působí jako umělé ideologizující zátíší, neschopné vlastní zpětné vazby. To se zřetelně projevuje strachem postavit se proti církevní autoritě, položit bez emocí vážnou otázku, řešit závažné církevní problémy i strachem překročit dávné úsloví, že největší ctností je poslušnost a mlčení. Tento strach pak vede k nekontrolovanému výbuchu nahromaděných emocí, v nichž se pak věcný problém ztratí, aniž by se vyřešil.²⁵

Podle Jakuba Trojana²⁶ prochází dělicí čára mezi těmi, kdo mocí disponují a těmi, kdo jsou jí podřízeni, všemi oblastmi společenského života, tedy i náboženstvím. I v církvi se vyskytují vládnoucí a ovládaní, i zde pracují mocenské mechanismy, které se snaží prosazovat oficiální stanoviska. Protože mentalita a uspořádání světa proniká tělem církve, nelze hovořit o dvou od sebe oddělených skutečnostech.

Moc se však téměř nikdy neprezentuje jako hrubá fyzická síla, její nebezpečí spočívá v tom, že předkládá ideové principy, které mají ospravedlnit její existenci. Vůči lidem, kteří toto její ideologické působení odhalí, se staví do útoku. Touhou vnější moci je dosáhnout souhlasu svých podřízených. Moc ve světě narůstá přímo úměrně s rozvojem vědy, kultury a politiky, jakož i počtu získaných informací, na kterých staví svou převahu. Jejím nejúčinnějším nástrojem a donucovacím prostředkem je bezesporu manipulace. Největší nebezpečí manipulace s lidmi jako s materiálem tkví v tom, že se obvykle vyskytuje v zahalené podobě a mizí tu veškerá racionalita a průhlednost., a to z důvodu, že jejími aktéry jsou sami lidé. Hrozba a nebezpečí manipulace pak spočívají v tom, že člověk, aniž by manipulaci s vlastní osobou prohlédl, může se jí se souhlasem vydat nebo ji považovat za něco jiného. A ten, kdo manipuluje, může úspěšně předstírat, že mu jde o cokoli jiného, než je inscenování lidí. Např. funkcionář využívá v úředním jednání k prosazování svých zájmů autority, která je spojena s jeho funkcí, a je tak v situaci toho, kdo může tuto autoritu kdykoli

²⁵ MALÝ, V. *K hledání pravdy patří pokora*. Praha: Portál, 2002. s.100-101. ISBN 80-7178-702-7.

²⁶ TROJAN, J. S. *Moc víry a víra v moc*. 2. vyd. Praha: ISE, 1993. s. 17-19. ISBN 80-85241-12-9.

v průběhu jednání použít, aby dosáhl svého. Čím vyšší postavení, tím větší je pokušení moci. Občan se dostává do vztahu závislosti na tomto úředníkovi již proto, že nemá dostatek informací, a k tomuto faktu přistupuje i stránka mocenská. Takto se pak vytváří dostatečný prostor pro jeho manipulaci, zvláště pak v případě, že mu občan z nejrůznějších důvodů důvěřuje.

Jakub Trojan dále poukazuje na to, že orgány státní moci, privilegované vrstvy společnosti, zájmové skupiny a různé instituce, opírající se o hospodářský potenciál, mohou prostřednictvím zákonodárství a mocenského aparátu koordinovat vztahy občanů k sobě navzájem i vůči oficiálním institucím podle předem sledovaných účelů a cílů. Vynucují si na občanech určité typy postojů a chování, jsoících v souladu se základními cíli, jež ze své vůle určují. K manipulaci tedy dochází všude tam, kde není respektována svoboda a svébytnost člověka, kde se s ním zachází za použití fyzické síly, kde je donucován pohybovat se a jednat tak, jak mu určil někdo druhý. Podstatné při tom je, že se od objektu manipulace nečeká nic jiného, než zcela poddajné, submisivní jednání. A právě v této jeho podřízenosti je dán prostor pro manipulaci a mocenský postoj druhého člověka.

V instituční církvi působí podle Trojana moc různého druhu. Obecně lze říci, že se jedná o moc spjatou s výkonem institučního pověření a moc charismatickou. Takto moc existuje na všech církevních úrovních a problémem je zde jejich vzájemná harmonizace. Řešením tohoto negativního aspektu vyskytujícího se v církvi by byl vstup sociálního principu do rozhovoru s principem politickým. Princip sociální totiž působí z moci své neformální autority, neopírá se o úřad a působí pouze vahou svého duchovního náboje. Politický princip oproti tomu je symbolem úřední autority, moci, která má instituční povahu a může v církvi nabýt rysů moci ve smyslu síly. Obranou proti této situaci je pak zachování koloběhů obou mocí tak, aby neustále docházelo k jejich přerozdělování. Základním předpokladem je zde rozhovor. Pak budou moci stát a společnost v církvi, tj. princip politický a sociální, instituce i charismatické skupiny a jednotlivci vytvářet dynamické společenství, které nabývá modelové funkce pro prostředí, v němž církev žije.²⁷

²⁷ TROJAN, J. S. *Moc víry a víra v moc*. 2. vyd. Praha: ISE, 1993. s. 23-24. ISBN 80-85241-12-9.

4 POLITICKÝ ROZMĚR NÁBOŽENSKÉ VÝCHOVY

K hlavním tématům této kapitoly patří na předním místě základní otázka oprávněnost náboženské výchovy a dále základní pojmy, se kterými je třeba „objekty“ této náboženské výchovy, tedy řečeno jazykem Jana Průchy edukanty,²⁸ blíže seznámit.

V první části jsou popsány základní pojmy a postupy výchovy adolescentů k porozumění křesťanskému náboženskému systému, druhá část se pak zabývá problematikou výchovy studentů k lepšímu porozumění ostatním velkým světovým náboženstvím.

4.1 Výchova k porozumění náboženství křesťanů

Dříve, než se začne hovořit o výchově k porozumění nejen náboženství křesťanskému, ale také ostatním světovým náboženstvím, je nutné zodpovědět otázku právního nároku na výchovu vůbec. A protože se tato kapitola bude týkat křesťanského, resp. katolického náboženství a výchovy k němu, bude třeba čerpat z textu, který je součástí dokumentů II. vatikánského koncilu.²⁹

Všeobecný sněm zdůraznil velký význam výchovy pro život člověka a její rostoucí vliv na současný společenský pokrok. Zejména výchova mládeže se dnes stává stále naléhavější, neboť lidé mají dnes vyspělejší vědomí své lidské důstojnosti a svých úkolů ve světě. Díky technickému pokroku mají také snadnější přístup k myšlenkovému a duchovnímu kulturnímu dědictví, které přispívá k většímu vzájemnému obohacování a bližšímu styku skupin i národů. Proto v poslední době vzrůstá výchovná aktivita a snaha zaručit základní práva týkající se výchovy. Na tomto podkladě vznikají a zdokonalují se školy a výchovné ústavy všeho druhu. Neboť všichni lidé bez rozdílu rasy, stavu a věku mají v souvislosti se svou lidskou důstojností nezcizitelné právo na výchovu odpovídající cíli jim vlastního, nadání a pohlaví, přizpůsobenou jejich kultuře a tradicím. Děti a dospívající mají právo být vedeni k správnému posuzování mravních hodnot a ke stále dokonalejšímu poznávání vlastního náboženství. Všichni křesťané mají tedy právo na křesťanskou výchovu, usilující nejen o celkovou zralost člověka, ale také o jejich větší uvědomování si a poznávání vlastní víry.

²⁸ PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 1997. s. 60-61. ISBN 80-7178-170-3.

²⁹ MÁDR, O. A PRACOVNÍ SKUPINA. *Dokumenty II. vatikánského koncilu. Deklarace o křesťanské výchově*. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. s. 533-537. ISBN 80-7192-467-9.

Oprávněnost náboženské výchovy mládeže zdůrazňuje též Česká biskupská konference v posledním vydání *Osnov k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve*.³⁰ Hovoří se zde o skutečnosti, že hledání duchovních hodnot důležitých pro lidský život je obsaženo v každém hledání pravdy a dobra, a že právě náboženská výchova dětí a mládeže pomáhá hledat odpovědi na otázky po smyslu života a vyrovnávat se s utrpením a smrtí tím způsobem, že ukazuje perspektivu přesahující hranice vlastního života. Při tom je třeba vycházet ze skutečnosti, že v Evropě byly vztahy minulých generací k ostatním lidem i k Bohu motivovány právě křesťanskými ideály. Náboženská výchova zde vychází z principu, že náboženství a víra se nezabývají zvláštními okolnostmi lidského života, ale že jej postihují ve všech jeho dimenzích.

Život v dnešní světonázorově pluralitní společnosti znamená, že zde spolu žijí různé kultury a subkultury ve vzájemných vztazích. Je-li kulturou myšleno vše, co člověk během svého historického vývoje vytvořil a dále vytváří, komplex myšlenek, názorů a postojů, světské i náboženské prvky, každodenní i tradiční, hmotné i nehmotné, umělecké či užitečné předměty, či instituce, způsoby chování naše i druhých lidí i to, co se nedá přímo pozorovat, ale pouze cítit, jak o tom píše křesťanský sociolog Tomáš Bahounek, pak lze spolu s ním rozlišit čtyři základní velké kultury – jedná se o kulturu evropskou, arabskou, indickou a africkou. Náboženství je pak nedílnou součástí každé kultury, která se významně podílí na budování společnosti.³¹ Z tohoto úhlu pohledu je křesťanství pouze jedním z velkých světových náboženství, a proto jej nevyznávají, nechápou a nemají pro něho plné porozumění všichni naši spoluobčané a lidé, se kterými se běžně setkáváme v našem každodenním životě. Proto musí být prvotním cílem náboženské výchovy především to, aby mladí lidé křesťanství nejen neodsuzovali, ale naopak se tomuto náboženskému směru snažili porozumět.

Prvním úkolem pedagoga je seznámit studenty s rolí křesťanství v dnešní společnosti a zbavit je předsudků vůči tomuto náboženství. To se mu může podařit jen v atmosféře důvěry, která panuje mezi ním a skupinou. Dle Huberta Halbfase³² má poté za úkol studentům vysvětlit, že základní etické normy pro život Evropanů vycházejí právě z křesťanských ideálů pravdy a dobra a stručně je seznámit s křesťanskou historií Starého kontinentu. Tím dostanou studenti možnost získat vhled do historických souvislostí vzniku a postupného rozvoje

³⁰ Muroňová, E., Muchová, L. *Osnovy k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve*. Praha: ČBK, 2004. s. 5-7. Pro vnitřní potřebu.

³¹ BAHOUNEK, T. *Křesťanská sociologie pro každého*. Třebíč: Arca JiMfa, 1997. s. 48-49. ISBN 80-85766-95-7.

³² HALBFAS, H. *Religionsunterricht in Sekundarschulen. Lehrerhandbuch 6*. 3. vyd. Dusseldorf: Patmos, 1998. s. 274. ISBN 3-491-78455-7.

křesťanství. Při tom je potřeba poukázat zejména na různé křesťanské symboly, vyskytující se v běžném životě adolescentních studentů a detailně vysvětlit jejich význam.

Ve druhé fázi pak jde o pochopení otázky, kdo je křesťan, čím se tento člověk odlišuje od tzv. „normálu“. Zde je nutno zdůraznit studentům fakt, že křesťan je ve své lidské podstatě člověk jako ostatní. Dále je třeba studenty podrobněji seznámit s Písmem, tj. křesťanskou Biblí, s pravidly a normami chování podle Desatera a se základními pojmy a různými projevy křesťanského náboženství, a to nejlépe pomocí symbolů a časových úseků liturgického roku. Tím budou položeny základy pro porozumění křesťanskému náboženství. Potom je úkolem pedagoga, aby jeho studenti poznali situace, kdy lze tato pravidla a normy aplikovat na praktický život. K tomu může přispět pochopení jednotlivých úkonů liturgie, při jehož vysvětlení pomohou pedagogovi opět jednotlivé symboly. Důležitou součástí každého náboženství, tedy i křesťanství, jsou jeho slavnosti a svátky, příkladem křesťanského způsobu života pak mohou být některé významné osobnosti. Dále je vhodné seznámit studenty s různými křesťanskými texty, legendami, a ovšem také s posvátnými místy, charakteristickými pro křesťanské náboženství. Tak mohou studenti lépe pochopit křesťanskou tradici. Poté mají být studenti seznámeni se situací a místem křesťanství v dnešní společnosti a s jeho konkrétními současnými projevy.

Na tomto místě je třeba také připomenout, že je velmi vhodné, účinné, a pro samotné studenty jistě zajímavé, mohou-li sami získávat informace pomocí multimediální metody, tj. např. hledat na internetu údaje o historii křesťanství, informace o zajímavých osobnostech, atp. nebo dostanou-li prostor a možnost nahlédnout do různých typů médií, která mohou křesťansky smýšlejícím mladým lidem zprostředkovat obrazy, literární texty, hudbu, apod.

Na závěr je třeba důrazně, avšak bez jakéhokoli nátlaku, upozornit na důležitost snahy o porozumění křesťansky smýšlejícím věřícím a snahy o vzájemnou úctu a respekt k nim.

Jednotlivými základními pojmy a konkrétním křesťanským náboženským učením se budou mnohem detailněji zabývat ve druhé, praktické části této práce, kde budou navrženy také konkrétní cíle této výuky, metody práce se studenty a cesty k pochopení křesťanství jako důležitého myšlenkového a náboženského směru, majícího své pevné místo v dnešní pluralitní společnosti.

4.2 Výchova k porozumění náboženství jiných kultur

Z pohledu Tomáše Bahounka³³ obsahuje společnost lidí ve svém základu dvě roviny, materiální a duchovní, tedy náboženskou. Náboženství je podle něho významnou součástí každé společnosti a kultury.

Na tomto místě je třeba si uvědomit, že konkrétně česká společnost je společností multikulturní. Toto označení naší společnosti znamená, že zde vedle sebe žijí příslušníci jiných kultur, kteří tvoří malé skupiny. Jsou to např. Židé, Arabové, Vietnamci i Romové. Stát jako společenská instituce proto musí usilovat o to, aby se internáboženská edukace stala součástí tzv. multikulturní výchovy, protože mu jde o zachování stability společnosti bez narušování extrémními projevy různých druhů předsudků. Stát na tomto místě pomalu dospívá k závěru, že součástí výchovy ve školách musí být také výchova k porozumění, respektování a toleranci jiných kultur a v jejich rámci také jejich vlastních jiných náboženství.

Skutečností, se kterou jsou dnešní mladí lidé každodenně konfrontováni, je tedy fakt, že křesťanství není jediný náboženský pohled na svět. Tento fakt vyvolává otázku po jeho pravdivosti. Život v dnešní nábožensky pluralitní společnosti vyžaduje snahu porozumět i jiným systémům náboženského myšlení a snahu tyto systémy ocenit, a dále pak snahu na jejich pozadí pochopit i jedinečnost vlastního křesťanského náboženství, protože pouze člověk, který rozumí své vlastní kultuře, může porozumět také kultuře jiných. Neznalost v oblasti ostatních velkých světových náboženství může u mladého člověka vyvolávat buď rychlé negativní úsudky nebo pocity ohrožení, nepřátelství a nebezpečí.³⁴

Při postupném seznamování studentů s jednotlivými náboženskými systémy nejde o relativizaci náboženských hodnot, ale naopak o snahu učinit důležitý krok na cestě k vědomému rozhodnutí pro křesťanskou praxi a pro porozumění, ocenění, toleranci a dialog s příslušníky ostatních náboženství světa.

Základem výuky tohoto obtížného tématu mají být především osobní předpoklady pedagoga, tj. jeho znalosti a životní zkušenosti, jakož i vlastní studium a další vzdělávání. Studenti mají nejprve získat velké množství seriózních informací o kultuře, v níž je toto

³³ BAHOUNEK, T. *Křesťanská sociologie pro každého*. Třebíč: Arca JiMfa, 1997. s. 48-49. ISBN 80-85766-95-7.

³⁴ MUCHOVÁ, L. *Internáboženská výchova jako součást multikulturní výchovy*. s. 1-5. Dosud nepublikovaný text.

náboženství po staletí vyznáváno. Teprve důkladné porozumění dané kultuře předpokládá porozumění náboženství. Toto porozumění se u mladého člověka utváří zevnitř, proto jej velmi ovlivňují např. vyprávěcí texty, umělecká díla, seznamování se životy lidí a s jejich spiritualitou. Tento způsob výuky povzbuzuje studenty k projevu sympatií s jednotlivými náboženstvími.

Podle teorie Huberta Halbfase³⁵ se vlastní výuka nesmí omezit pouze na výklad jednotlivých náboženství, je třeba, aby měla multimediální charakter. Při takovém stylu výuky je možné pracovat s obrazy, s hudbou i s velkým množstvím vhodně vybraných textů. Během práce na tématu mají studenti možnost sami pracovat s hudbou, obrazy i texty a sami si hledat další informace na internetu. Je také vhodné zakončit výuku určitého tématu či bloku uměleckým zpracováním tématu, krátkým kulturním programem, který mohou studenti prezentovat ostatním spolužákům.³⁶

Podle K.E. Nipkova³⁷ je třeba, aby pedagog při výuce zachovával následující pravidla:

- má vést studenty takovým způsobem, aby komunikovali s obsahy jiných náboženství tak jako s člověkem, jemuž přísluší v jeho náboženských zkušenostech a přesvědčeních, tedy v jeho náboženské identitě, tentýž respekt, jaký sami očekávají od něho.
- komunikace o jiném náboženství či konfesi má být vedena tak, aby to, co je u jiného náboženství jiné, smělo jiné zůstat, a aby se tak podařil přátelský vstup na jiné území, kulturní i náboženské. To vyžaduje učení se porozumění při stávajících rozdílech.
- komunikace a sdělování různých náboženských zkušeností má probíhat pravdivě a má být přijímáno s velikou vážností. Je nutno prezentovat poctivost, s jakou dosvědčují jiní věřící pravdy své víry a podporovat u studentů schopnost ocenění této intimní zkušenosti.
- úkolem pedagoga je, aby při komunikaci o náboženských rozdílech vytvářel atmosféru důvěry a velice pečlivě zohledňoval náboženské menšiny. O náboženstvích je třeba komunikovat v atmosféře přátelského postoje.
- je nevhodné, aby pedagog hovořil o náboženstvích tak, jako by pedagogika měla být soudcem, který posuzuje a hodnotí jednotlivé rozdíly mezi náboženstvími. Takové

³⁵ HALBFAS, H. *Religionsunterricht in Sekundarstufen, Lehrerhandbuch 9*. Dusseldorf: Patmonsverlag, 2000. s. 511-540. ISBN 3-491-78455-7

³⁶ HALBFAS, H. *Religionsunterricht in Sekundarstufen, Lehrerhandbuch 9*. Dusseldorf: Patmonsverlag, 2000. s. 511-540. ISBN 3-491-78455-7

³⁷ NIPKOW, K.E. *Bildung in einer pluralen Welt*. Band 2. Gutersloh: Chr. Keiser/Guttersloher Verlagshaus, 1998. s.112-123. ISBN 3-579-00405-0

hodnocení přísluší religionistice a vědám, které se k ní bezprostředně vztahují. Kromě toho tyto posudky postihují právo náboženského společenství na autentickou sebeinterpretaci.

Cílem výkladu tématu světových náboženství adolescentním studentům je, aby se kriticky vypořádali s náboženským myšlením a životní praxí křesťanství, aby se zabývali a snažili se pochopit jiné projevy náboženského myšlení, aby těmto projevům dokázali porozumět, ocenit je a odlišit od křesťanství.

Při studiu na středních školách se studenti zpravidla zabývají těmito základními světovými náboženstvími: židovstvím, islámem, buddhismem a hinduismem. Jejich rozčlenění na jednotlivé celky bývá zpravidla velmi obdobné – zabývají se nejprve kulturou, v níž je dané náboženství vyznáváno, poté historickými souvislostmi, doprovázejícími vznik, rozvoj a dnešní podobu konkrétního náboženského systému. Poté se studenti obšírněji zabývají tématem jeho konkrétního učení, aplikací tohoto učení na běžný život věřících, liturgii a slavení významných náboženských svátků a slavností. Dále se pak soustředují na bohatství i odlišnosti projevů jednotlivých náboženství a snaží se pochopit vztahy uvedeného náboženského systému ke křesťanství. V posledním učebním celku si studenti osvojují principy tolerance a učí se projevovat připravenost k soužití s věřícími ostatních světových náboženství na základě vzájemné úcty a respektu.

5 VÝCHOVA K POROZUMĚNÍ KŘESŤANSTVÍ JAKO NÁBOŽENSKÉ SUBKULTURY

5.1 Místo náboženství mezi subkulturami v dnešní společnosti

Oproti Huntingtonovu, resp. Halíkovu pohledu na vztah náboženství a kultury (politiky) bude v této kapitole kladen zvýšený důraz na náboženství jako dílčí součást kultury jako celku, bude tedy viděno jako subkultura, a to především z toho důvodu, že ačkoli bývalo náboženství v historii jakousi samozřejmou součástí kultury i politické roviny každého společenství, dnes převzala tuto úlohu např. média a další faktory dnešní postmoderní společnosti jako např. konzum, výroba a spotřeba, které jsou dnes zcela určujícími prvky

v diktátu lidem, a náboženství je proto začleněno mezi jednotlivé subkultury dnešního pluralitního světa.

Každá subkultura má samozřejmě své charakteristické znaky.: autoři knihy *Interkulturní vzdělávání II*³⁸ charakterizují tyto znaky jako vymezení se vůči širší, dominantní kultuře odklonem od majoritních myšlenkových, kulturních a politických proudů, a to i vnějškově, prostřednictvím odlišného životního stylu a specifického odívání. Životní styl odpovídá deklarované odlišnosti a vlastním subkulturním hodnotám. Podstatným momentem pro utváření životního stylu je prožívání skutečnosti tady a teď, je výrazem hledání plnohodnotného života v reakci na usedlý a stereotypní život konzumní majoritní společnosti. V subkulturách vzniká ideové paradigma, v němž si jedinec utváří hodnoty, postoje a vztahy k okolnímu světu i k sobě samému. Jejich tolerance společností je v důsledku ukazatelem vyzrálosti demokracie a tolerance v dané společnosti.

Vzhledem k tomu, že je kultura tak široký a komplexní soubor, nemůže být absolutně normativní pro všechny uživatele. Protože jsou lidské životy individualitami, samostatně myslícími bytostmi, jsou jejich životy variabilní. Přestože jsou lidé tak variabilní, často se blíží postojům lidí, kteří je silně ovlivňují, a tím se kulturní komplex začne dělit na jisté „podkapitoly,“ tj. jednotlivé subkultury.

Je skutečností, že i na našem geografickém území žijí různé subkultury, ale i příslušníci jiných národů, což znamená, že už i naše společnost je multikulturní. Tento termín označuje stav, kdy se ve společnosti jednotlivé skupiny vyskytují vedle sebe, fakticky existují, ale jejich členové nejsou stoprocentně rovnocenní, mají v rámci jednoho společenství rozdílné statuty, postavení a v některých extrémních případech jsou dokonce nuceni svoji odlišnost či příslušnost ke skupině skrývat, aby se tak vyhnuli diskriminaci. K takové skupině bohužel patří i náboženství, v mnoha případech jsou mladí věřící lidé diskriminováni svými vrstevníky, a to nejčastěji ve školním prostředí. Takový stav nejen odporuje našim platným zákonům, ale v konečném důsledku může společnost i poškozovat, protože tato příliš silná exkluzivní pravidla vedou nakonec k izolaci a k extrémním projevům takto izolovaných skupin, jak to ostatně jasně dokazují i vzrůstající projevy nejrůznějších forem náboženského fundamentalismu ve světě.

³⁸ KOLEKTIV AUTORŮ. *Interkulturní vzdělávání II. Informace pro učitele*. Praha: Člověk v tísni, 2005. s. 143-145. ISBN80-903510-5-0.

Připustíme-li možnost aplikace těchto pravidel na náboženství a vnímáme-li je jako jednu z řady existujících subkultur, jako příklad radikální změny životního stylu můžeme uvést např. dnešní mladé konvertity.

Podle Michala Kapláňka³⁹ vytváří také mládež z hlediska kultury určitou kulturní podskupinu s vlastními normami a pravidly jednání, která se v mnoha ohledech odlišuje od světa dospělých.

5.2 Tolerance a nedotknutelnost identity člověka

V souvislosti s tématem subkultury, a také s otázkou identity člověka, respektive postupným vytvářením vlastní identity dítěte a později adolescentního studenta, je nutno věnovat se na tomto místě více pojmu tolerance .

O tomto pojmu se v naší dnešní společnosti hovoří čím dál častěji, což jistě souvisí s dlouhými lety netolerance za vlády minulého režimu. Je to důležitá podmínka pro správnou funkci svobodné a demokratické společnosti. Tolerance, česky snášenlivost, je podle Jana Sokola 40 schopnost a ochota snášet nepříjemné okolnosti. Tento pojem v sobě obsahuje záporné hodnocení tolerovaných skutečností. Každá tolerance je podmíněna jistými hranicemi toho, co je člověk schopen a ochoten tolerovat, přičemž tyto toleranční meze jsou velice odlišné a čím širší tyto meze jsou, tím je člověk tolerantnější.

Podle Slovníku cizích slov⁴¹ je pojem tolerance charakterizován buď jako schopnost vzdorovat účinkům nebo jako schopnost přijímat. A to je definice, která je pro téma tolerance velice důležitá – náboženská tolerance je schopnost přijímat věřící jiných náboženství bez předsudků a s jejich vlastní svébytností a náboženskou identitou, přičemž právě tato jejich identita je záležitostí zcela intimní, a tedy nedotknutelnou. Tuto identitu člověka je však třeba začít utvářet již v dětství a u mladých lidí ji pak dále vychovávat.

³⁹ KAPLÁNEK, M. *Pastorace mládeže. Studijní text pro pracovníky s mládeží*. Praha: Salesiánská provincie Praha ve spolupráci se Salesiánském střediskem mládeže v Praze – Kobylicích, 1999. Pro vnitřní potřebu.

⁴⁰ SOKOL, J. Tolerance, pluralismus a postmoderna. *Jan Sokol* [online]. 2007 [cit. 2007-03-15], s. 1-2. Dostupný z WWW: <<http://www.jansokol.cz/cs/n-v-tolerance.php>>.

⁴¹ KOLEKTIV AUTORŮ ENCYKLOPEDICKÝ DŮM. *Slovník cizích slov*. Praha: Kma, 2006. s. 341. ISBN 80-7309347-2.

Protože již bylo řečeno, že identita každého člověka je věcí nejen soukromou, ale také velice důležitou, pro jeho další rozvoj, je třeba se u tohoto pojmu na okamžik zastavit. Na otázku podstaty identity, odpovídají zejména psychologové, sociologové a dětské pedagogové velmi rozdílným způsobem.

Podle E. H. Eriksona⁴² je identita nashromážděnou důvěrou individua v tom smyslu, že vnitřní rovnosti a kontinuitě odpovídá také rovnost a kontinuita její podstaty v očích jiných lidí. Podle F. Riemana⁴³ znamená identita přemožení úzkosti, pro C. S. Junga, podobně jako pro T. Halíka⁴⁴ znamená identita cestu k vlastnímu jádru, přičemž identita není stavem dosažitelným s konečnou platností, ale procesem cesty individualizace.

Nalezení identity zahrnuje vždy osobní a sociální dimenzi. Důležité při tomto hledání je uvědomění si, kdo vlastně jsme, a toto sebenalezení znamená cestu, kterou je třeba projít, abychom došli až k našemu vlastnímu já. Identita je velmi často vymezena jako právo na sebeurčení, přičemž toto sebeurčení je jistým způsobem ohraničující, neboť vyžaduje oproštění se od vnějších masek, důvěru ve vlastní pravost a převzetí zodpovědnosti za sebe sama a za své jednání.

5.3 Identita dítěte a její utváření

Jak píše ve své učebnici *Moderní psychologie* David Fontana, za výchovu dětí odpovídají na prvním místě rodiče, později jim v tomto úkolu pomáhá škola. Dětská identita se nejlépe rozvíjí v prostředí rodiny, poskytující dítěti lásku porozumění, ale i jasné vedení. Takové dítě se velice snadno naučí vytvářet úspěšné vztahy k druhým lidem, a brzy pochopí, že druzí mají také svá práva, potřeby i vlastní citění. Dobře vedené děti si také získávají svou roli v sociálních interakcích, umějí bez potíží vycházet s lidmi a postupně vykazují schopnost sebejistého a jednoznačného vystupování. Dále si také umějí vážit ostatních a zachovávají si svou vlastní autonomii a nezávislost.⁴⁵

⁴² MUCHOVÁ, L. *Úvod do náboženské pedagogiky*. České Budějovice: Pedagogická fakulta JČU, 1979. s 67-71. ISBN 80-7040-052-8.

⁴³ MUCHOVÁ, L. *Úvod do náboženské pedagogiky*. České Budějovice: Pedagogická fakulta JČU, 1979. s 67-71. ISBN 80-7040-052-8.

⁴⁴ MUCHOVÁ, L. *Úvod do náboženské pedagogiky*. České Budějovice: Pedagogická fakulta JČU, 1979. s 67-71. ISBN 80-7040-052-8.

⁴⁵ FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Přel. Balcar, K. Praha: Portál, 1997. s. 65. ISBN 80-7178-063-4.

Pojem identity dítěte a jejího postupného utváření je jistě velice obsáhlý a také zajímavý, pro potřeby této diplomové práce je však stěžejní věk adolescence, proto se tomuto tématu budu věnovat mnohem detailněji, a to hned v následující kapitole.

5.4 Vývojově-psychologické hledisko adolescence

Když takto vychovávané děti dospějí do věku adolescence, berou tito mladí lidé svůj život stále více do vlastních rukou, což se projevuje jak v oblasti náboženské, tak v oblasti společenské. Jak píše ve své knize Michal Kaplánek,⁴⁶ každý člověk má v demokratické a pluralitní společnosti při svém rozhodování velkou možnost výběru a svobodu, aby si mohl vybrat jednu z mnoha možností, a to prakticky ve všech oblastech života. Tato skutečnost je velice pozitivní, na druhou stranu jsou však mladí lidé vystaveni nebezpečím, plynoucím zejména z nedostatku společensky závazných norem a všeobecně platných kritérií jednání a rozhodování. To je však způsobeno vývojovým stupněm, na kterém se člověk nachází právě v období adolescence.

Ve stručném popisu období adolescence Vágnerová⁴⁷ píše, že přechodné období přípravy na dospělost vzniklo v rámci civilizačních změn. Role dospělého člověka je v současnosti mnohem náročnější, než byla v historii a neposkytuje takovou prestiž a ani zcela jednoznačnou identitu. Adolescence tak plní funkci přechodu do dospělosti

Důležitou součástí identity adolescenta je jeho tělo. Zevnějšek se stává cílem i prostředkem k dosažení potřebné sociální pozice. I zde hraje úlohu tendence k uniformitě, k napodobování určitých vzorů krásy. V adolescenci může být velmi důležitá fyzická zdatnost, výška postavy a síla. Vědomí tělesné zdatnosti posiluje sebevědomí jedince, který není úspěšný jinak.

Adolescent umí uvažovat flexibilně. Není zatížen zkušeností, a proto občas uvažuje až příliš radikálně. Jeho kompetence jsou na počátku tohoto období potvrzeny přijetím do nějaké školské instituce, která reprezentuje i budoucí profesní zařazení. Způsob absolvování této školy však nebývá důležitý, a proto adolescentům často chybí motivace k lepšímu výkonu.

⁴⁶ KAPLÁNEK, M. *Pastorace mládeže. Studijní text pro pracovníky s mládeží*. Praha: Salesiánská provincie Praha ve spolupráci se Salesiánským střediskem mládeže v Praze – Kobylisích, 1999. Pro vnitřní potřebu.

⁴⁷ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. s 73-75. ISBN 80-7178-308-0.

Adolescenti se dovedou i nadchnout a umějí pracovat, pokud jim na něčem záleží. V období adolescence se dotvářejí postoje a obecné strategie chování ve vztahu k výkonu i k vlastní sociální pozici.

V adolescentním období se završuje rozvoj identity dospívajícího. Mnohdy nejde o samostatné hledání vlastní identity, ale o pouhé převzetí nějakého modelu, který je pro danou sociální skupinu charakteristický. V této vývojové fázi se rozvíjí i mužská a ženská role, která je významnou složkou identity adolescenta. Součástí identity jsou rovněž vztahy k jiným lidem, člověk je definován také tím, ke komu patří. Vymezení identity je závislé na způsobu prožívání a uvažování, typickém pro toto období. Pro mnohé adolescenty není nastávající dospělost atraktivní, protože je spojena se zodpovědností a mnoha omezeními, na jejichž zvládnutí nejsou dostatečně zralí. Potřeba oddálit dospělost se projevuje tzv. adolescentním moratoriem.

Adolescent je postupně stále více akceptován jako dospělý, ale také se od něho vyžaduje chování, které by dospělosti odpovídalo. Adolescenti už automaticky neodmítají všechny hodnoty a normy, které jim dospělí prezentují, ale uvažují o nich a zauímají k nim vlastní, často radikální postoj. V adolescenci se mění i sociální role, především v profesní oblasti. Proměna sociální role adolescentů se projevuje i ve vztahu k dospělým, především k rodičům a učitelům. V této době by měl být ukončen proces separace od rodiny. Starší adolescent je více závislý na vztazích s vrstevníky.

Jeho existenční jistotu obvykle představuje stabilní přítel, který má podobné hodnoty a zájmy. Pro adolescenty jsou důležité i partnerské vztahy, v tomto období dochází k prvnímu sexuálnímu styku. Adolescent však není pro trvalejší vztah ještě dostatečně zralý. Obvykle jde o zamilovanost a romantickou lásku, která se po určité době rozpadá.

Nástup do zaměstnání je jednou z variant institucionalizace dospělosti. Role zaměstnance může přinášet různé problémy, dané rozporem mezi skutečností a očekáváním. Role začátečníka má nízký sociální status. Ekonomická samostatnost je spojena s větší osobní svobodou, ale na druhé straně přináší zaměstnání mnohá omezení a vyžaduje větší zodpovědnost.

Z výše popsaných charakteristik tedy podle Kaplánkových slov vyplývá, že ze sociologického hlediska je možné mládí definovat jako období přechodu z dětství

k dospělosti. Z hlediska psychologického je pak podle Kapláňka⁴⁸ mládí fází přerodu a hledání smyslu.

Jak již bylo na mnoha místech této práce řečeno, charakteristickým rysem naší postmoderní doby je pluralita životního stylu, proto lze u mladých lidí pozorovat jistý diferenciací proces, jehož důsledkem je vznik mnoha mládežnických kultur. Z hlediska světonázoru mladých vznikají také různé typologie mládeže, hodnotící tyto skupiny podle různých hledisek. Přes všechny rozdíly je možné identifikovat některé převládající trendy:

- konzumní orientace, tj. orientace na akci zde a teď
- orientace na soukromý život, tj. především na rodinu a přátele
- konzervativní orientace, tj. na povinnosti a pořádek
- postmaterialistická orientace, znamenající individualizaci a seberealizaci

Další naléhavou otázkou, bezprostředně se vztahující k dnešním mladým lidem, je problematika jejich religiozity. Její výši však nelze posoudit pouze na základě výsledků výzkumů, týkajících se jejich vztahu k církvi nebo pořadí hodnot. Zkušenost ukazuje, že existuje stále více mladých lidí, které lze považovat za nábožensky založené, ačkoliv nepatří přímo k aktivním členům církví či náboženských společností. Při předpokladu, že se religiozita postmoderního mladého člověka může rozvíjet i mimo rámec tradičních náboženství, stává se aktuálním hledisko, kdy a za jakých okolností lze považovat spirituální zaměření jednotlivce za náboženství. Na tuto závažnou otázku může však uspokojivě odpovědět pouze religionistika.⁴⁹

Tento odstavec je alespoň stručně zaměřen na aktuální náboženské otázky, jako je třeba stále rychleji se vytrácející vztah lidí k církvi. Tento jev se vyskytuje téměř ve všech evropských zemích. Naproti tomu nelze však přehlížet ani stoupající zájem mladých lidí o náboženské a duchovní hodnoty a proudy. Z toho vyplývá, že náboženství se stává skutečností, ke které mladí lidé cítí potřebu zaujmout stanovisko, ať již pozitivní, či negativní.

Tímto konstatováním se uzavírá teoretická část práce, neboť je třeba, aby toto ryze teoretické pojednání bylo podpořeno praktickou aplikací výše uvedených tezí a sdělení. Další část bude tedy věnována otázce, jak nejvhodněji sdělit stěžejní sloupy křesťanského učení,

⁴⁸ KAPLÁNEK, M. *Pastorace mládeže. Studijní text pro pracovníky s mládeží*. Praha: Salesiánská provincie Praha ve spolupráci se Salesiánským střediskem mládeže v Praze – Kobyliších, 1999. *Pro vnitřní potřebu*.

⁴⁹ KAPLÁNEK, M. *Pastorace mládeže. Studijní text pro pracovníky s mládeží*. Praha: Salesiánská provincie Praha ve spolupráci se Salesiánským střediskem mládeže v Praze – Kobyliších, 1999. *Pro vnitřní potřebu*

liturgie, umění a dalších souvisejících celků právě těmto nábožensky velmi různě uvažujícím mladým jedincům a jak je nasměrovat na cestě k zodpovědnosti nejen za svůj vlastní duchovní život, ale také k zodpovědnosti za své bližní a v konečném důsledku i za celou dnešní postmoderní, pluralitní společnost.

PRAKTICKÁ ČÁST

1 PŘÍSPĚVEK K DIDAKTICKÉMU ZPROSTŘEDKOVÁNÍ KŘESŤANSTVÍ ADOLESCENTŮM

Před zahájením jakéhokoli praktického konání je třeba vždy stanovit konkrétní cíl, ke kterému bude toto konání směřovat. Protože však obvykle bývá jednodušší definovat, k čemu taková činnost směřovat nemá, bude tohoto způsobu použito i na tomto místě.

Cílem této kapitoly rozhodně není podat zcela vyčerpávající výklad křesťanského učení se všemi jeho detaily, specialitami, shodami a odlišnostmi od ostatních náboženství. Základním cílem je poskytnout studentům ve věku od 15ti do 20ti let, tedy studentům středních, případně vyšších škol, alespoň základní vhled do oblasti křesťanského, respektive katolického náboženství, a to tak, aby se pro ně stalo co možná nejsrozumitelnějším a přestalo proto být něčím cizím, nepochopitelným a archaickým, tedy pro dnešní život zcela nepoužitelným.

Hlavním cílem zůstává vyložit dnešním studentům pět základních pilířů křesťanství, tedy křesťanskou historii, základní pravdy jeho učení, jejich aplikaci pro běžný život, liturgické prvky, obřady, symboly, slavnosti a jejich smysl, a také umělecké ztvárnění tohoto náboženství, tak, aby se pro ně tento náboženský systém stal zajímavým a aktuálním tématem, který je bude stále podněcovat k dalšímu sebevzdělávání a hledání nových oblastí a povede je v konečném důsledku k zodpovědnosti k sobě samým i k jejich okolnímu světu.

Druhým, avšak neméně důležitým cílem pak je, aby tito lépe vzdělaní mladí lidé na základě svých nových poznatků dokázali projevit větší míru porozumění jiným světovým náboženstvím a vyjádřit náležitou úctu, pochopení a respekt k těm, kdo těmto náboženstvím věří či s nimi sympatizují.

Před didaktickými ukázkami hodin je ještě třeba stručně vysvětlit, na jakou skupinu studentů je tato výuka konkrétně zaměřena. Jedná se zde o studenty se základním povědomím o křesťanství, kteří mohou pocházet buď z křesťanských rodin nebo mít několik zkušeností z návštěvy křesťanského společenství či z několika hodin náboženství na základní škole. Tito studenti jsou si vědomi existence křesťanského náboženství, jejich znalosti a zkušenosti jsou však velmi povrchní, takže jejich výuka nemůže jít do přílišné hloubky a musí být vzat v úvahu také vhodný a pro tyto mladé lidi přijatelný slovník.

Při popisu charakteristických znaků skupiny mládeže, na které je tato výuka zaměřena jsem si dovolila využít vlastní zkušenosti

Jako vyučovací jednotka byla zvolena jedna dvouhodina týdně, jejíž celková doba trvání je 90 minut.

1.1 Křesťanská historie

1. hodina

Historie křesťanství

Poznámky pro učitele:

Výklad historie křesťanského náboženství předpokládá u studentů základní vhléd do Starého Zákona a znalost židovského náboženství, na které výklad křesťanství určitým způsobem navazuje.

Na tuto hodinu je nutno velmi dobře se vybavit faktickými informacemi i historickými souvislostmi.

Hodina bude hlasově velice náročná, pro studenty možná příliš zdlouhavá z důvodu souvislého výkladu, nicméně pro lepší pochopení základů křesťanství je bezpodmínečně nutné, aby výklad absolvovali.

Cíle:

Studenti mají prokázat znalost základních údajů a období křesťanských dějin.

Studenti mají prokázat schopnost orientace v textu a samostatné práce s mediální technikou.

Postup:

Učitel vysvětlí studentům, že postava Ježíše Krista je základním kamenem, od kterého se odvíjí nejen křesťanské učení, ale především celá historie lidstva, a to nejen v čistě křesťanském smyslu. Vždyť i dnešní letopočet je udáván v souvislosti s Kristovým narozením. Studenti se seznamují s postavou Ježíše Krista a s důležitými událostmi v Ježíšově životě. Pedagog vykládá stručný životopis Ježíše Krista dle Janova evangelia a svůj výklad dle zvážení prokládá krátkými ukázkami z filmu Ježíš. Zdůrazní studentům, že jeho historická

existence je doložena též nekřesťanskými autory a jeden ze studentů přečte následující ukázkou z knihy Josefa Flavia Křesťanské starožitnosti:

„V této době žil Ježíš, moudrý člověk, je-li jo možno zvat člověkem. Konal totiž podivuhodné skutky a byl učitelem těch, kdo přijímají pravdu s radostí a přitáhl k sobě mnoho Židů a též mnoho Řeků. On byl Kristus. V důsledku obvinění našich předáků byl Pilátem odsouzen ke smrti křížem, ale ti, kdo ho milovali, nepřestali ho milovat, a znovu se jim ukázal živý třetího dne: božští proroci o něm předpověděli toto a mnohé jiné podivuhodné věci. I dnes jsou ti, kdo se od jeho jména nazývají křesťané.“

Výklad:

Založení církve a vývoj křesťanství do středověku

Historicky je za den založení církve považován první Velký pátek, tedy den Ježíšovy smrti.⁵⁰ Petr je ustanoven za prvního papeže a apoštolové chodí po celém světě a hovoří s lidmi o Ježíšově učení. První křesťané vytvářejí tzv. obce, to znamená, že vytvářejí jakási společenství na místech, kde se jich nachází více. K prvním obcím patří např. obec jeruzalémská, kde její věřící i nadále chodí do chrámu, ale scházejí se i k bohoslužbě celého společenství. Poté vznikají další obce, např. antiochijská, jejímiž členy již nejsou Židé, ale tzv. pohanokřesťané.

Významnou osobností, která velmi výrazně přispěla k celosvětovému rozšíření křesťanství, je osobnost apoštola Pavla. Učitel na tomto místě studentům objasní, že Pavel byl velice ortodoxní Žid, který byl několikrát osobně přítomen popravám prvních křesťanů, a velice houževnatě bránil svou židovskou víru, a poté rozdá studentům několik kopií Skutků apoštolů. Úkolem studentů je najít v nich místo, hovořící o Pavlově obrácení a toto místo přečíst. Potom učitel pokračuje ve výkladu o tom, že apoštol Petr je považován za zakladatele obce římské. Řím byl totiž významným, ačkoli velmi krutým mezníkem křesťanských dějin. Křesťané zde zažili několik krvavých pronásledování ze strany římských císařů, a to z následujícího důvodu: tehdejší Římané uctívali mnoho bohů, proto se jim křesťanské uctívání jediného Boha zdálo podivné, a ještě podivnější a tajemnější se jim zdál křesťanský kult. Důležitou roli zde sehrála také náboženská nenávisť.

Velké uvolnění znamenalo po křesťany vydání tzv. Ediktu milánského. Na tomto místě dostanou čtyři skupinky studentů za úkol najít na internetu jeho důležitý letopočet, význam

⁵⁰ KADLEC, J. *Přehled církevních dějin*. Dle 1. vyd. z r. 1969. České Budějovice: Pedagogická fakulta Č. Budějovice, 1991. s. 52. ISBN neuvedeno.

tohoto historického údaje a jméno císaře, se kterým je jeho vydání spojeno. Pedagog potom zdůrazní, že za vlády císaře Konstantina se křesťanství stalo státním náboženstvím a tedy i nástrojem politické moci. Protože se však se vzrůstajícím počtem křesťanských obcí začíná objevovat špatný výklad učení, jsou pořádány první koncily, tj. jakési sjezdy církevních autorit, které tyto nesrovnalosti v učení společně řeší.

Na počátku středověku se církev rozštěpila na západní, jejíž sídlem se stal později Řím, a vedoucím představitelem papež, a východní, jejímž sídlem byla Konstantinopol v čele s tamějším patriarchou.

Je třeba věnovat pozornost faktu, že na další osudy církve měl značný vliv i postup islámu. R. 711 přešli totiž muslimové přes Gibraltar do Evropy a ovládli zde celý Pyrenejský poloostrov a jižní Francii, a jejich postup zarazil až císař Karel Martel r. 732.

Křesťanské dějiny 8. a 9. stol. se úzce dotýkají i našich zemí a našeho území, kdy k nám byli ze Soluně, druhého největšího města Byzantské říše, vysláni apoštolové. Zde je opět úkolem studentů, aby pomocí internetu zjistili, že bratři se jmenují Konstantin a Metoděj, a že na Moravu přišli r. 863, aby sem přinesli křesťanství a jeho liturgii a sloužili ji pro zdejší lid ve staroslověnském jazyce. Pro lepší ilustraci tehdejšího jazyka může pedagog ocitovat několik veršů z „Gospodine, pomyluj ny.“

Z toho důvodu, aby učitelův výklad nebyl příliš jednotvárný, zeptá se studentů, zda znají legendy o životech našich světců. Studenti prokazují své znalosti tohoto tématu a pokud pedagog nepovažuje jejich osobitý výklad za naprosto dostatečný, doplní chybějící informace. Takto jsou studenti informováni o životě Ludmily, Václava, Vojtěcha, Anežky, atd. Další aktivitou pro studenty je pak zjistit věcné informace o počátcích pražského biskupství.

Po období raného středověku nastává pro Řím tzv. temné období papežství. Po smrti Karla Velikého se tehdejší papežové a císaři mezi sebou nesvářili, dohadovali a zasahovali do obsazování stolců navzájem. To vyvolalo mocné hnutí odporu, z něhož povstala církevní reforma v klášteře Cluny.⁵¹

⁵¹ KADLEC, J. *Přehled církevních dějin*. Dle 1. vyd. z r. 1969. České Budějovice: Pedagogická fakulta Č. Budějovice, 1991. s. 75. ISBN neuvedeno.

Ve 12. a 13. století se staly největšími událostmi života církve i mnohé veřejnosti křížové výpravy. Podrobnější informace o jejich důvodech a průběhu opět vyhledají studenti pomocí internetu, a to tak, že každá skupinka vyhledá jednu, jedna skupinka se pak bude věnovat výpravě dětské.

Duchovním centrem tohoto období byla Francie, konkrétně pak pařížská Sorbonna. Toto období je však charakterizováno politickou i náboženskou únavou a ochablostí. Proto r. 1300 prohlásil papež Bonifác za tzv. svatý rok, podobně, jako tomu bylo r. 2000.

Do tohoto období vrcholného středověku je datován i tzv. papežský primát, tj. výraz jeho neomezeného panování v církvi. Takto smí pouze římský biskup dosazovat a odvolávat biskupy, vydávat církevní zákony, svolávat sněmy a synody a soudit, ale sám nesmí být souzen od nikoho. Protože však i v církvi bylo třeba řešit velké množství praktických problémů, byla r. 1140 Boloňskou univerzitou vydána oficiální sbírka církevního práva.

Vrcholný středověk byl také obdobím velkého rozkvětu nejrůznějších řeholí a řádů. Za všechny zde jmenujme např. kartuziány, cisterciáky, křížovníky s červenou hvězdou, augustiniány nebo premonstráty.

V téže době lze také zaznamenat velký rozmach lidových kacířských hnutí. Protože se církev cítila těmito stále se rozšiřujícími hnutími postupně více ohrožována, spojila se církevní autorita se světskou mocí a na tomto základě byla vytvořena inkvizice. Tzv. kacíři měli být vyhledáváni a předáváni světské moci k potrestání.

Toto období je známé také jako období tzv. žebravých, to znamená velmi chudých řádů, jakými jsou např. františkáni, dominikáni či karmelitáni.

Významným počinem 12. století je také vznik mnohých univerzit. Studenti dostanou řadu letopočtů, podle nichž z internetu zjistí, která univerzita byla kdy založena a jak funguje v dnešní době. Jmenovitě se bude jednat o univerzitu v Cambridgi, Oxfordu, v Paříži, v Boloni, aj.

Je třeba se zde také zmínit o skutečnosti, že vrcholný středověk byl také obdobím, ve kterém se velmi dařilo různým lidovým pobožnostem.

Dalším významným mezníkem křesťanské historie je pak přenesení papežské moci z tradičního Říma do francouzského Avignonu. Poté nastalo tzv. papežské schizma, tj. situace, kdy církev měla dva papeže, a tudíž byla sama rozdvojena.. Protože římský lid při své demonstraci na svatopetrském náměstí požadoval, aby se sídlo papežů vrátilo zpět do jeho města, zůstal jeden z papežů ve francouzském Avignonu, zatímco druhý se opět usadil v Římě.

Po smrti obou papežů se situace ještě zhoršila, protože v důsledku toho, že se dva noví kandidáti nedohodli, byli sesazeni, a místo nich byl dosazen nový. Oba sesazení papežové se však odmítli příkazu podříditi a vzniklo tak trojpapežství.

Na druhou stranu se však zároveň jednalo o období velkého rozkvětu mystiky a vzdělávání lidu.

Místa světské církve byla obsazována převážně šlechtou, počet jejích příslušníků byl příliš velký a vzdělání mělo naopak velmi nízkou úroveň.⁵²

Studentům je učitelem zadán rok 1344, aby na internetu zjistili, že se jedná o rok založení pražského arcibiskupství, jehož prvním arcibiskupem je Arnošt z Pardubic.

V rámci domácího cvičení si studenti z hodin dějepisu či za pomoci internetu písemně zpracují a zopakují období husitství.

Hlavní směry reformace

Studenti pomocí internetu získají hlavní informace o Martinu Lutherovi. Jeho hlavní myšlenkou je přesvědčení o lidské zkaženosti. Protože lidské chování je špatné a hříšné, nemá svobodnou vůli a schopnost se rozhodovat. Rozhodnutí, koho zachrání, je tedy zcela vyhrazeno Bohu. Jediné, čím může člověk přispět ke své záchraně, je to, že bude plně důvěřovat Bohu. Na Luthera pak navazuje Calvin se svou naukou o předurčení. Ta je založena na tezi, že Bůh část lidstva předurčuje k zavržení a část k záchraně. Reformace se šířila hlavně v Německu a ve Švýcarsku, ale našla své stoupence například i ve Švédsku.

⁵² KADLEC, J. *Dějiny katolické církve I.* 3. přeprac. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1993. s. 146. ISBN 80-7067-285-4.

Pedagog se studentů zeptá, znají-li příběh Jindřicha VIII., spjatý s počátky anglikánské církve. Ten je založen na faktu, že Jindřich VIII. zapudí kvůli zájmu o sňatek s Annou Boleynovou svou zákonnou manželku Kateřinu, a když mu papež nový sňatek nepovolí, prohlásí se Jindřich VIII. sám za hlavu anglické církve⁵³.

K náboženské obnově evropských zemí velmi významně přispěl jezuitský řád, který byl založen r. 1534 Ignácem z Loyoly. Studenti opět použijí techniky k nalezení potřebných informací. Jezuité byli v době panování krále Ferdinanda povoláni také do Čech, kde se zasloužili především o vznik mnoha škol. Ačkoliv byla českých katolíků v naší zemi menšina, začali se protestanti bát o svou náboženskou svobodu. R. 1620 je pak letopočtem bitvy na Bílé hoře, po níž byl v českých zemích prohlášen katolicismus za jediné státem uznané náboženství a všichni protestanti, včetně Komenského, ze země vyhnáni. Situace se zlepšila až po r. 1781 vydáním tzv. Tolerančního patentu, který zaručoval všem vyznáním náboženskou svobodu.

V 19. století bylo náboženství poněkud zatlačeno do pozadí světským způsobem života, a tato situace přetrvávala téměř do poloviny minulého století. Od r. 1948 byla pak církev považována za „nepřítele státu.“ Tato situace se velmi změnila po revoluci v listopadu r. 1989, kdy se zájem o církev velice zvýšil, jednalo se však o jakýsi druh „módní záležitosti“ a církev nedosahuje v současné době takového vlivu, jaký byl od ní mnoha lidmi očekáván.

1.2 Křesťanské učení

2. hodina

Křesťanské Credo a Desatero

Poznámky pro vyučující:

Tento učební celek bude interaktivní, je třeba jej dobře rozčlenit na výkladové úseky a prostor pro vlastní aktivitu studentů.

Výklad učení je poměrně složitý, je třeba věty formulovat více různými způsoby a věnovat čas opakování, aby studenti učivo správně pochopili.

⁵³ MALÝ, R. *Církevní dějiny*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2001. ISBN 80-7266-083-7.

Cíle:

Studenti mají umět vysvětlit základní prvky křesťanského učení.

Studenti mají zažít posvátnou atmosféru modlitby Credo.

Studenti mají umět definovat Desatero.

Postup:

Modlitba Credo

Každý student dostane od pedagoga stočený a zapečetěný text Vyznání víry církve. Učitel nejprve vysvětlí, že latinské slovo Credo znamená věřím a modlitba je osobní prosba člověka, kterou Bůh slyší i v případě, že není vyslovena nahlas, a že Bůh tuto prosbu přijímá a svým způsobem na ni odpoví, ačkoliv jeho odpověď nemusí být zcela podle představ modlícího se člověka. Poté studenti rozkryjí své texty a dostanou chvilku času na přečtení celého vyznání. Když učitel vidí, že jsou žáci hotovi, pustí z CD přehrávače česky zpívané Credo. Po jeho skončení otevře tabuli, na které je velkými, dobře čitelnými písmeny napsáno toto přikázání lásky:

„Miluj Hospodina, Boha svého, celou svou duší a celou svou myslí Miluj svého bližního jako sám sebe.“

(Mt 22,37-40)

Pedagog vysvětlí studentům, že obsah Creda, a později i Desatera, je obsažen zároveň i v tomto Nejvyšším přikázání lásky.

Výklad:

Předmětem výkladu budou jednotlivé části Creda.

V první části Creda se mluví o **Bohu**. Cest k jeho poznání je několik: první cestou k poznání Boha je člověk sám, neboť vnímá zkušenost vlastní konečnosti a má také zkušenost absolutna. Má touhu dojít až k úplnosti. Jeho život je cestou k tajemství, a on vnímá, že jej něco přesahuje.

Další cestu k poznání Boha je možné vidět v lidských dějinách. Naši předkové věřili, že se ve skutečnosti světa objevují Boží stopy a znamení. Nejprve je viděli v nevysvětlitelných přírodních jevech, později v trvalém a opakovaném řádu přírody. Později se snažili Boha poznat cestou myšlení. Nakonec zjistili, že víra v Boha myšlení přesahuje.

Jiným způsobem může člověk vidět důkaz Boží existence v Bibli. Bible dává člověku poznat Boha z jeho historických zjevení Abrahámovi, Izákovi, Jákobovi z jeho jednání prostřednictvím Mojžíše, promlouváním skrze proroky, a nakonec prostřednictvím Krista, který je Božím obrazem.

Pedagog vyzve dva studenty, aby společně přečetli příběh Abraháma a Mojžíše. Pro věřícího člověka je snadno pochopitelná skutečnost, že Bůh zůstává lidem skrytý, zjevuje se však stvořením okolního světa, lidským svědomím a vedením člověka dějinami.

Nauka církve o přirozeném poznání Boha pak slovy 1. vatikánského koncilu říká: „*Bůh, počátek a cíl všech věcí, může být s jistotou poznán ze stvořených věcí přirozeným světlem lidského rozumu.*“⁵⁴ Odpovědí člověka na projev Boží existence je jeho víra. Ta je nejlépe vyjádřena v modlitbě, která je realizována jako přátelský rozhovor Boha a člověka.

Ve druhé části Creda vyjadřují křesťané svou víru v Ježíše Krista. Toto jejich vyznání je středem celé modlitby Creda, Vyplývá to již ze samotného jména Ježíš Kristus. Jméno Ježíš bylo v Izraeli velice oblíbené a znamenalo „Bůh je spása.“ Slovo Kristus pak znamená Pomazaný, tedy Bohem poslaný.

O pozemské existenci Ježíše hovoří různé prameny. Vedle Nového Zákona můžeme najít i prameny pocházející od nevěřících autorů, jejichž snahou bylo osvobodit skutečnost Ježíšova života od dogmatických a církevních pout. Nejvýznamnější a nejznámější zmínky o skutečném pozemském životě Ježíše se nacházejí v Židovských starožitnostech, jejichž autorem je Josephus Flavius.

Křesťané věří, že se v Ježíši Kristu setkávají dvě existence. Protože jeho otcem je Bůh a on je z Boha narozený, má tzv. přirozenost božskou, to znamená, že je ve všem podoben Bohu, dokonce je jeho součástí. Protože jej však porodila Panna Maria, která byla člověkem, má Ježíš také přirozenost lidskou, a je lidem podoben ve všem kromě hříchu. To znamená, že stejně jako my měl Ježíš za svého pozemského života své fyziologické, materiální, ale i např. psychické potřeby. Z křesťanské víry vyplývají pro praktikující věřící konkrétní důsledky tak, jak je popsal apoštol Pavel v listu korintské obci: „*Všechno je vaše, vy však jste Kristovi a Kristus je Boží.*“ (1K3, 22-23)

⁵⁴ *Vyznání víry církve. Překlad 1. dílu katolického katechizmu pro dospělé.* přel. Feldmann, V. České Budějovice: Setkání, 1999. s. 26-30. ISBN 80-86074-15-3.

Důležitou osobou ve Vyznání víry církve je také Panna Maria. Je to Ježíšova matka, kterou Bůh svým zvláštním způsobem požádal, tedy biblickou řečí povolal, aby se stala matkou Ježíše Krista. Někteří, zejména evangeličtí věřící se obávají, že uctívání Panny Marie by mohlo zastřít víru křesťanů v Ježíše Krista, ve skutečnosti je však Mariina úloha velice důležitá – je inspirací a vzorem věřící osoby, která vede každého člověka k Ježíši Kristu.

Další částí Creda je otázka, proč Ježíš zemřel na kříži. Smrt ukřižování byla v Ježíšově době běžným trestem pro otroky a těžké zločince. Ježíš se poslušně podřídil Boží vůli, a přestože byl bez hříchu, tedy zcela nevinný, zemřel jako nejhorší zločinec či otrok. Tímto, jak věří křesťané, zachránil hříšné lidi.

Zprávy o tom, že Ježíš přemohl smrt, se nacházejí v novozákonních evangeliích. Řecké slovo „euangelion“ znamená radostnou zvěst, a tou radostnou zprávou je právě skutečnost, že Ježíš přemohl smrt a získal nový život. Tím se splnily naděje a očekávání lidí, že Bůh splnil svůj slib, že nenechá lidstvo navždy zemřít.

Skutečnost Ducha svatého je také nejlépe popsána v Novém zákoně, ve Skutcích apoštolů. Podle křesťanského učení dává Duch svatý věřícím lidem moudrost, aby pochopili, že mají svůj původ v Bohu a dává jim naději, že přijde Boží království. Kromě toho však působí již v současném životě, uzdravuje, pomáhá lidem v náročných životních situacích i při těžkém a složitém rozhodování.

Křesťané věří, že církev lidem daroval Ježíš Kristus. Tvoří ji všichni věřící lidé a každý z nich v ní má svou specifickou úlohu. Společně tito lidé fungují jako organizmus, který má svá charakteristická poznávací znamení. Jedná se především o jednotu církve, která se má uskutečňovat tím způsobem, že se všichni budou snažit spolu co nejlépe vycházet a tolerovat svoje nedostatky, neboť hádky a roztržky mezi lidmi jsou považovány za odpor namířený proti Bohu.

Hovoří-li se o svatosti církve, neznamena to, že je církev naprosto dokonalá a bez chyb. Vzhledem k tomu, že ji tvoří chybující lidé, není to ani možné. Význam svatosti církve spočívá v tom, že je církev jakýmsi zvláštním způsobem vyjmuta ze sféry světských záležitostí a zcela patří Bohu. Tím, že se věřící křesťané snaží dodržovat zásady Desatera, žijí trochu jiným způsobem než ostatní lidé, a protože věří v Boha, jejich víra církev „posvěcuje.“

Církev je v CREDU nazývána katolická, což znamená „to, co odpovídá celku.“ Jsou tím myšleny dvě skutečnosti: církev má být pro všechny, tedy univerzální, celosvětová. A má také zároveň hlásat celou pravdu, nemá z ní nic vylučovat, jak to někdy dělají ostatní náboženská společenství.

Víra ve společenství svatých vychází z původního významu církve, která je úsilím o společnou svatost. Toto společenství svatých zahrnuje všechny lidi všech národů, ras a dob, neboť k tomuto společenství patří nejen žijící věřící, ale také všichni spravedliví lidé žijící v minulosti.

Základní podmínkou k záchraně každého věřícího člověka je křest. Ten je znamením, že člověk přijal nový život, že z něho byly smyty všechny jeho špatné skutky, tedy hříchy, i tzv. dědičná vina, kterou „zdědil“ proto, že jeho předci neuposlechli toho, co jim Bůh přikázal, a tím spáchali první hřích. Jejich provinění se teď dědí z člověka na člověka, z generace na generaci, a proto jsou všichni lidé schopni špatného chování a zlých činů. Při křtu jsou tyto zlé činy i tzv. dědičná vina člověku odpuštěny.

Konečně víra ve věčný život znamená, že pozemský život nekončí smrtí, ale naopak smrtí začíná, a že na základě své víry, snahy o dobrý život a dobrého chování se člověk po skončení života dostane do věčného života, kde bude nekonečně žít v Boží blízkosti a v jeho lásce.⁵⁵

Po skončení výkladu CREDU jsou studenti rozděleni do dvou větších skupin a každá skupina dostane text jednoho starozákonního vyprávění o ustanovení Desatera, jedna podle druhé, jedna podle páté knihy Mojžíšovy. Studenti si své texty potichu přečtou a společně si promyslí, jak ztvární jednu kamennou desku na velký balicí papír. Každá skupina dostane za úkol výtvarně ztvárnit pět různých přikázání a zapsat je na desku. Tyto dvě desky pak budou složeny k sobě jako kniha.

Po skončení práce se studenti za pedagogovy pomoci pokusí přeložit přikázání do současného jazyka a zapsat jejich hlavní smysl na zmíněný balicí papír. Na tomto místě bude podán návrh, jak tento „překlad“ může vypadat:

⁵⁵ *Vyznání víry církve. překlad 1. dílu katolického katechizmu pro dospělé.* Přel. Feldmann, V. České Budějovice: Setkání, 1999. Interní pomůcka. ISBN 80-86074-15-3.

1. *Nebudeš mít jiného Boha mimo mne*

- Člověk má věřit pouze v jediného Boha a nemá uznávat žádné jiné bohy či modly

2. *Nezneužiješ jména Hospodina, svého Boha*

- Člověk se nemá k Bohu modlit zbytečně, klít nebo se rouhat

3. *Pamatuj na den odpočinku, že ti má být svatý*

- Člověk má považovat neděli za slavnostní den, vyhýbat se těžké práci a udělat si čas na setkání s Bohem při liturgii, zamýšlet se nad svým jednáním a setkávat se se svými blízkými

4. *Cti svého otce i matku*

- Je třeba své rodiče poslouchat, respektovat je a chovat se k nim s náležitou úctou

5. *Nezabiješ*

- Žádný člověk nemá právo vzít život druhému ani vědomě poškozovat život vlastní

6. *Nesesmilníš + 9. Nepožádáš manželky bližního svého*

- Tato dvě přikázání spolu úzce souvisí – lidská sexualita je součástí manželského života a doprovází ji trvalá věrnost manželů a jejich vzájemná láska

7. *Nepokradeš + 10. Nepožádáš majetku bližního svého*

- Člověk nemá právo na cizí majetek, jeho životním úkolem je pracovat a tak získávat své vlastnictví a životní prostředky

8. *Nevydáš proti svému bližnímu křivé svědectví*⁵⁶

- Člověk nemá právo druhého vědomě pomlouvat, poškozovat jeho pověst nebo lhát

Učitel vyzve několik studentů, aby učivo této hodiny stručně shrnuli vlastními slovy.

Hodina bude zakončena čtením úryvku z Nového zákona 1K 13, který přečte pedagog.

⁵⁶ *Život z víry. Překlad 2. dílu katolického katechizmu pro dospělé.* Přel. Feldmann, V. České Budějovice: Setkání, 1998. Interní pomůcka. ISBN 80-86074-02-1.

1.3 Křesťanský život

3. hodina

Zpovědní zrcadlo postmoderní doby

Poznámky pro učitele:

Tato hodina bude vedena kreativitou studentů a jejich schopností se před druhými otevřít, proto je na učiteli, aby vytvořil dobrou atmosféru a krátkými vstupy studenty navigoval ke zvoleným tématům.

Dnešním studentům nelze objasnit podstatu svátosti smíření klasickým způsobem, proto je třeba hledat nové formy, které jim budou srozumitelné.

Cíle:

Studenti se mají naučit aplikovat teorii křesťanského učení na svůj každodenní život.

Studenti mají být motivováni více promýšlet jednotlivé body křesťanského učení.

Postup:

Vhodná úprava prostředí spočívá v tom, že se studenti sesednou do půlkruhu uprostřed třídy. Před nimi stojí dřevěný rám velikosti velmi vysokého člověka. Studenti si vylosují čísla od jedné do dvaceti a pedagog z nich vybere osm náhodných čísel. První student si stoupne do rámu a zatímco bude ostatním studentům postupně klást otázky, přerušované kratšími odmlkami, oni budou mít možnost zamýšlet se nad prožíváním svého života.

1. přikázání – Nebudeš mít jiného Boha mimo mne

- Jaký je Tvůj vztah k náboženským otázkám?
- Jaký máš postoj k víře?
- Jaký je Tvůj názor na věřící lidi?
- Modlíš nebo modlil jsi se někdy ve svém životě?
- Zajímáš se o náboženské otázky dneška a snažíš se v tomto ohledu vzdělávat?
- Nemáš nějakou osobní modlu?

Jednotlivá přikázání od sebe budou oddělena částmi Beethovenova Klavírního koncertu.

2. *příkázání – Nezneužiješ jména Hospodina, svého Boha*

- Nemluvil jsi bezdůvodně nebo posměšně o Bohu?⁵⁷
- Nevysmíval ses věřícímu kamarádovi?
- Neklel jsi?
- Nepřísahal jsi křivě?

3. *příkázání – Pamatuj na den odpočinku, že Ti má být svatý*

- Nenecháváš si nepříjemnou práci na konec týdne?
- Snažíš se alespoň část víkendu trávit se svou rodinou a se svými bližními?
- Přemýšlíš někdy o náboženských otázkách?
- Napadlo tě někdy navštívit kostel?

4. *příkázání – Cti otce svého a matku svou*

- Posloucháš rady svých rodičů a dbáš jejich napomínání?
- Nejsi na ně drzý?
- Nemyslíš si o nich nepěkné věci?
- Nevysmíváš se jim?
- Dokážeš být rodičům vděčný?
- Nepomlouváš je před svými přáteli?
- Pomáháš doma s domácími pracemi?

5. *příkázání – Nezabiješ*

- Neublížil jsi někomu úmyslně, nepopral jsi se s někým, např. se sourozencem?
- Nehazarduješ se svým životem, např. při sportu nebo jízdě autem?
- Dbáš na správnou životosprávu a biorytmus?
- Nedržíš drastické diety, nepřejídáš se sladkostmi?
- Netrpíš nějakou závislostí?
- Nejsi příliš náladový a protivný na své okolí?
- Nepřemýšlíš o sebevraždě?
- Nevyhrožoval jsi někomu?
- Umíš odpouštět?

⁵⁷ SIMAJCHL, P., CIKRLÉ K. *Kancionál. Společný zpěvník českých a moravských diecézí*. 5. vyd. Praha: ZVON, 1994. s. 72-76. ISBN 80-7113-095-8.

6. a 9. *příkázání – Nesesmilníš, nepožádáš manželky bližního svého*

- Informuješ se o oblasti sexuálního vztahu?
- Mluvíš o těchto věcech slušně a s úctou?
- Nejsi příliš promiskuitní?
- Neudržuješ intimní vztah se ženatým mužem nebo vdanou ženou?
- Co si myslíš o celibátu?
- Jaký je tvůj názor na to, že sex patří až do manželství?

7. a 10. *příkázání – Nepokradeš, nepožádáš majetku bližního svého*

- Neukradl jsi něco, a pokud ano, přiznal ses a vrátil jsi tu věc nebo nahradil?
- Nerozbil nebo nezničil jsi úmyslně nějakou vypůjčenou věc?
- Vrátil jsi vše, co sis vypůjčil?
- Plníš své sliby?
- Učíš se a pracuješ poctivě?
- Nerozhazuješ příliš peníze?

8. *příkázání – Nevydáš proti svému bližnímu křivé svědectví*⁵⁸

- Nepomlouval jsi někoho úmyslně?
- Nevysmíval jsi se někomu škodolibě?
- Neurážel jsi někoho?
- Nelhal jsi?
- Neopisoval jsi a nepodváděl?
- Zastal ses slabšího?
- Umíš dodržet slovo?

Pro uvolnění atmosféry se mohou studenti protáhnout, projít se, rozcvičit se, apod. Přestávka potrvá alespoň pět minut. Studenti zatím přesunou židle do zadní části místnosti a vytvoří tak dostatečně velký volný prostor. Po přestávce pedagog vybere osm dvojic studentů a každá dvojice si vylosuje jedno číslo od jedné do osmi, přičemž dvě dvojice obdrží vždy stejné číslo. Čísla znamenají pořadí příkázání. Dvojice se stejnými čísly si stoupnou k sobě a domluví se, kdo bude hrát tzv. „negativní“ scénku a která dvojice scénku „pozitivní.“

⁵⁸ *Život z víry. Překlad 2. dílu katolického katechizmu pro dospělé.* Přel. Feldmann, V. České Budějovice: Setkání, 1998. Interní pomůcka. ISBN 80-86074-02-1.

V první scéně je účelem ukázat, jak by se člověk zachovávající přikázání chovat neměl, ve druhé je účelem ukázat ideál křesťanského chování.

Na závěr hodiny si studenti sednou do kruhu, chytí se za ruce a společně se pomodlí modlitbu Otče náš, protože ta jistě patří k základnímu vzdělání mladého člověka. Kdo se nechce modlit nahlas, tomu bude ponechán prostor na tichou modlitbu.

1.4 Křesťanská liturgie

4. hodina

Význam liturgie a liturgického roku pro život křesťanů

Poznámky pro vyučující:

V této hodině se studenti mají aktivněji zapojit do výuky, protože nejde tolik o výklad a předávání informací, ale o vlastní zkušenosti a zážitky studentů a o to, aby si studenti lépe osvojili práci s internetem a jinými dostupnými materiály.

Tuto látku je třeba vyložit pomocí velkého množství symbolů, na tuto hodinu se musí učitel vybavit výtvarně zpracovanými symbolickými obrazy.

Cíle:

Studenti mají prokázat znalost konkrétního náboženského života současných praktikujících křesťanů.

Studenti mají aplikovat vlastní nápady, jak obnovit a oživit klasický průběh křesťanské liturgie, tak, aby se pro ně postupně stalo přitažlivým se do ní vlastními silami zapojit.

Postup:

Pedagog pomocí brainstormingu zjistí, jaké pojmy mají studenti bezprostředně spjaty s pojmem křesťanské liturgie a poté s nimi rozvine diskusi, při které zjistí zkušenosti svých studentů s návštěvou kostelů, poutních míst, apod.

Výklad:

Význam křesťanské neděle jako dne setkání s Bohem

Novozákonní neděle má úzký vztah ke starozákonnímu sabatu, ale nemá stejný význam, neboť rozhodující pohnutkou k jejímu slavení je zde Zmrtvýchvstání Krista. Neděle jako den

Páně prvotně neznamená, že člověk má pro Boha něco udělat. Naopak se v tento den Bůh zvláštním a výjimečným způsobem obrací k člověku a k celému slavicímu společenství. V neděli slaví věřící člověk dar svého vykoupení, smytí hříchu a vstupu do nového života.

Již od prvních staletí byla a stále zůstává neděle pro křesťany dnem společenství. Proto se lidé scházejí, aby společně slavili Eucharistii, tj. sebedarování se Krista svému lidu. Jejich účast na bohoslužbě je také viditelným znamením jejich víry.

Ve srovnání s minulostí má však neděle v současné době jiné místo. V dnešní uspěchaně žijící společnosti se neděle stává součástí víkendu, a tak na místo dřívější kultury neděle, kdy tento den byl dnem svátečním a vystupujícím z průběhu týdne, je dnes řeč o víkendové kultuře. Na druhou stranu je však volný víkend také dostatečným časem k odpočinku, a tedy i možností k návštěvě bohoslužby. Slavením neděle vynechává člověk svou každodenní práci a získává tak možnost uvědomit si svou lidskou a křesťanskou důstojnost. Pro všechny lidi současné společnosti je dnes neděle dnem pracovního klidu a má nádech jakési sváteční atmosféry. Lidé mají v tento den více času na své přátele a blízké, je to den napomáhající rozvoji jejich vzájemných vztahů.

V mnohých zemích odpovídá tomuto smyslu neděle dokonce i státní zákonodárství, zakazující v neděli výkon některých povolání. Neděle je tedy dnem odpočinku a zamyšlení se nad zodpovědným prožíváním svého života a své religiozity, případně i svého vztahu k Bohu.

Církev ukládá účast na bohoslužbě věřícím jako povinnost, neboť bez slavení Eucharistie, tedy zpřítomnění Krista, by církev nebyla církví, ale pouze jakýmsi spolkem.⁵⁹

Obousměrná vyučovací aktivita:

Jaké jsou základní prvky slavení liturgie, tato otázka je předmětem další části hodiny a tyto prvky budou studentům ukázány pomocí výtvarně zpracovaných symbolů. Při hovoru o příslušné části liturgie se symboly umístí na viditelné místo ve třídě.

Prvními z nich budou kniha a kalich, a při jejich ukázání pedagog studentům vysvětlí, že celá mše je rozdělena na tzv. bohoslužbu slova, ve které Bůh k člověku různými způsoby promlouvá, a bohoslužbu oběti, ve které je zpřítomněna Kristova oběť.

⁵⁹ *Život z víry. Překlad 2. dílu katolického katechismu pro dospělé.* Přel. Feldmann, V. České Budějovice: Setkání, 1998. s. 146-153. Interní pomůcka. ISBN 80-86074-02-1.

Vstupními částmi do liturgie jsou znamení kříže jako symbol uvědomění si skutečnosti, že při slavnosti jsou přítomny všechny tři božské osoby, a pozdrav, při kterém předsedající, tedy nejčastěji kněz, stručně představí, co se slaví.

Další částí bohoslužby je pokání, tedy litování vlastních hříchů, a to jak spáchaných pouze v mysli člověka, tak všech slovních urážek a nesprávných činů. Vhodným symbolem může být například slza. Tady nastane krátká chvilka ticha, aby si studenti mohli uvědomit, co všechno dělali či zažili za posledních pár dní. Poté učitel pustí z CD přehrávače slavnostní latinské Gloria.

Dále následuje čtení z Písma, přičemž pedagog studentům stručně objasní, že na tomto místě liturgie se obvykle čtou předepsané texty ze Starého Zákona či z Listů.

Učitel vysvětlí studentům, že žalm je zhudebněná modlitba starozákonního lidu k Bohu, a pro lepší ilustraci pustí vhodnou nahrávku z CD přehrávače. Zeptá se studentů, zda má někdo se zpěvem žalmů zkušenosti. Symbolem může být nota, a je třeba také zdůraznit, že i liturgické zpěvy a písně při bohoslužbě jsou pouze odlišnou formou modlitby.

Poté učitel rozdělí studenty do čtyř skupin, dá každé skupině vlastní Bibli a na tabuli napíše zkratku příslušného evangelia toho dne. Zástupce skupiny, která najde zadaný text nejrychleji, přečte daný text a studenti mohou krátce pohovořit o tom, zda a jak je text oslovil.

Na místě proseb dostanou studenti prostor napsat každý své krátké přání a vhodit je do předem připravené krabičky. Ta pak bude i s texty spálena při závěrečném táboráku na konci školního roku a studenti se budou moci o zážitky podělit.

Poté jsou studenti vyzváni, aby dva z nich pozvedli symbol chleba a kalicha, stoupli si oba z každé strany bílé prostřeného stolu, a třetí aby na něj položil krabičku s prosbami. Pedagog studentům vysvětlí, že chléb symbolizuje lidem Kristovo obětované tělo a kalich s vínem jeho krev, tedy symbol života, který z lásky k lidem obětoval.

Potom studenti přistoupí společně ke stolu, kolem nějž vytvoří kruh a učitel se nahlas modlí modlitbu Otče náš. Pokud studenti chtějí, mohou se přidat, vše však musí fungovat na bázi dobrovolnosti!

Na tomto místě učitel pozvedne chléb (neproměněnou velkou kulatou oplatku) a vysvětlí studentům, že mají možnost odlomit si každý svůj kousek a v duchu popřát nějakou dobrou věc člověku, kterému pak oplatku dále podají. Při tom studenti vyslechnou z CD přehrávače zpěv Beránku Boží.

Mše je zakončena křížem, proto mají studenti, stojící v kruhu, postupně možnost vzít do ruky prostý dřevěný kříž.

Dále jsou studenti rozděleni do dvou skupin, kdy pro jednu jsou ústředním tématem Vánoce, pro druhou Velikonoce, a jejich úkolem je během maximálně deseti minut sepsat v několika bodech obsah jejich úvah o významu a smyslu těchto svátků pro život praktikujících křesťanů. Pokud to časové podmínky dovolí, mohou své téma také pantomimicky uvést. Pokud bude pedagog postrádat nějaký důležitý údaj, může vlastní výklad studentů o tomto důležitý údaj doplnit

Výklad:

Struktura církevního roku a jeho liturgické barvy

Dříve, než pedagog začne popisovat studentům jednotlivá období církevního roku, vysvětlí jim význam jednotlivých barev roucha kněze, biskupa nebo jiného předsedajícího při liturgii. Sdělí studentům, že zelená symbolizuje naději, a obléká se v tzv. liturgickém mezidobí, kdy neprobíhají žádné velké svátky. Fialová barva má pak význam pokání a obléká se v období Adventu a v době postní na znamení lítosti. V polovině těchto období pak fialovou střídá barva růžová, symbolizující blížící se radost z nadcházejících svátků. Během slavnostního období si předsedající obléká bílé obřadní roucho. Poslední barva je červená, která se nosí v den svátku mučedníků.

Liturgický rok je památkou a připomínkou skutečnosti, že Bůh zachránil lidstvo a slaví se v průběhu jednoho roku. Začíná dobou adventní, tedy obdobím přípravy na Vánoce, tj. svátků narození Krista, a tato adventní doba má být obdobím ztišení a pokání, ve své druhé polovině potom radostí z nadcházejících svátků. Věřící lidé si v tomto období vyrábějí adventní věnce, na nichž v průběhu Adventu zapalují příslušný počet svíček jako symbol přicházejícího Krista.

Po Vánocích následuje vánoční oktáv, tedy týden slavení, a po něm přichází kratší část liturgického mezidobí. Kněz si v té době obléká roucho zelené barvy.

Popeleční středou, dnem přísného půstu od masa, pak začíná doba postní. Čtyřicetidenní půst nezahrnuje neděle, protože ty jsou svátečními dny. Hlavním smyslem celého tohoto období, podobně jako u Adventu, je co nejlepší příprava na Velikonoce, a to tím způsobem, že si člověk uvědomuje svou hříšnost, prosí za odpuštění a snaží se konat dobro pro své blízké. Týden před Velikonocemi se nazývá Svatý, a je dobré zúčastnit se všech jeho slavností, zvláště pak tzv. Velikonočního Tridia.

Tridium se skládá ze Zeleného čtvrtku, oslavy tzv. Poslední Večeře, kdy je zvláštním způsobem kladen důraz na slavení Eucharistie, tedy nejvyšší Kristovy oběti. Po ní následuje adorace u Kristova hrobu. Adorace znamená tiché přemítání o Kristových Tajemstvích a v tiché modlitbě, může být také případně doplněna vhodnou hudbou či zpěvem, či několikaslavnou úvodní myšlenkou toho, kdo ji vede. Dnes existuje také velký výběr kytarových skladeb vhodných k adoraci. Při adoraci je před očima zúčastněných vystaveno Tělo Kristovo, tedy při mši proměněná hostie.

Poté následuje Velký pátek, kdy je také nařízen půst od masa a místo slavení Eucharistie se slaví tzv. Povýšení svatého kříže, to znamená, že je uctíván kříž, na kterém Kristus zemřel. Typickou liturgickou barvou tohoto dne je fialová.

Posledním dnem velikonočního Tridia je Bílá sobota, kdy je slavena takzvaná Velikonoční vigilie, tj. předvečer Zmrtvýchvstání Krista. Liturgie tohoto dne má své zvláštní části a od této chvíle si předsedající obléká roucho slavnostní bílé barvy.

Poté následuje neděle, den Zmrtvýchvstání, a po ní velikonoční oktáv. Doba velikonoční pak trvá několik týdnů a končí 50 dní po Velikonocích Sesláním Ducha Svatého.

Po slavnosti Letnic, jak se jinak říká Seslání Ducha Svatého, opět následuje liturgické mezidobí, tedy jeho delší část, jež je zakončeno až slavností Ježíše Krista Krále, předcházející době adventní. Potom se opakuje liturgický rok ve stejných intervalech jako rok předešlý.

Kromě velkých slavností liturgického roku existují ještě významné svátky. Jejich slavení je závazné a slaví se především zvláštním průběhem mše svaté. Mimo ně je ještě možno slavit památky, týkající se většinou života svatých, a ty na rozdíl od svátků bývají nezávazné. Měsíce květen a říjen pak bývají tradičně zasvěceny Panně Marii a při této příležitosti se

konají mnohé pouti na různá jí zasvěcená poutní místa. Jsou to také měsíce, ve kterých se ve zvýšené míře jaksí spontánně projevuje lidová zbožnost našich věřících.⁶⁰

Před zakončením této hodiny nechá pedagog vylosovat každého studenta jedno jméno, např. Santiago de Compostella, Chlum sv. Maří, Hostýn, apod. Za domácí úkol dostanou studenti získat pomocí internetu co nejvíce informací o těchto místech a také zjistit, jakého společného jmenovatele tato místa mají. Zcela zřejmě se jedná o názvy míst, jež proslula konáním velkých poutí.

Alternativa zvláštní aktivity:

Pokud pedagog vidí zvláštní zájem studentů o téma liturgie a křesťanských svátků, a jestliže je sám věřící, může vhodně využít příznivé atmosféry, domluvit se s některým mládeži nakloněným knězem a pozvat tyto své studenty na nějakou zvláštní formu slavení liturgie, např. pod širým nebem. Zvláště důležitá je zde opět otázka svobody a projevení vlastní spontánní aktivity studentů, přičemž je také důležité dát dostatečný prostor vlastní studentské kreativitě, která má netušené možnosti – ty také mnohdy vyžadují velkou míru tolerance na straně pedagoga Na druhou stranu může být plodem této oboustranné snahy lepší poznání a pochopení skupiny, utužení vzájemných vztahů uvnitř tohoto subjektu a v neposlední řadě také velice důležitá zpětná vazba pro učitele.

1.5 Křesťanství ve výtvarném umění

5. hodina

Umělecké ztvárnění křesťanství

Poznámky pro vyučující:

V rozsahu jedné vyučovací jednotky nelze studenty seznámit s příliš velkým množstvím uměleckých děl, je dobré uvést především díla nejznámějších umělců.

⁶⁰ ADAM, A. *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Praha: Vyšehrad, 2001. s. 380 – 391. ISBN 80-7021-420-1.

Cíle:

Studenti mají mít schopnost rozpoznat prvky křesťanského pohledu na svět v jednotlivých uměleckých dílech.

Studenti si mají zapamatovat jména známých uměleckých mistrů.

Postup:

Před zahájením hodiny vytvoří pedagog ve třídě dostatečný prostor, lavice postaví kolem zdí a na ně rozloží barevné ilustrace uměleckých děl v takovém pořadí, v jakém o nich bude studentům přednášet, proto, aby celá skupina mohla sledovat jeho výklad.

Výklad doplněný ilustracemi:

Obraz Ježíše Krista

Prvotní malby křesťanského starověku byly jistě velmi primitivní a neumělé, z uměleckého i historického hlediska mají však jistě neocenitelnou hodnotu. Tyto důkazy lidské tvořivosti lze najít nejčastěji v římských katakombách. Jedná se především o ztvárnění Ježíše jako ryby (původní znak křesťanů, z řeckého ichtys, tj. Ježíš Kristus, Syn Boží, Spasitel), révové ratolesti nebo beránka. Ryby byly znakem historické spojitosti se zázrakem rozmnožení chlebů a ryb nebo s povoláním rybářů. Znak křesťanů v podobě ryby se nejčastěji nachází v podobě rytiny na stěnách náhrobků, a to především v katakombách svaté Priscilly, které bohužel patří k těm málo známým. Vinná réva je symbolem spojení Ježíše s jeho lidem a památkou na jeho mučednickou smrt. Beránek je symbolem Ježíšovy oběti. Sochy Krista z katakomb a jeho obrazy na jejich stěnách jej pak zachycují v podobě Dobrého pastýře.

Řeční umělci vypracovali a zdokonalili řemeslo mozaiky a zanechali po sobě téměř dokonalý obraz Ovečky laskané Mojžíšem.

Památky byzantského umění se pak dochovaly v Ravenně, a toto středoitalské město se tak stalo bodem setkání východního a západního křesťanského umění. Zatímco východní byzantské umění nachází své sebevyjádření především v jednoduchých liniích ikon, západní umění je charakterizováno právě neobyčejně složitou technikou mozaiky.

Umělecké řemeslo spojené s náboženskou tematikou a zvláště s touto jeho oblastí se však nevyskytovalo pouze v okolních evropských zemích, i naše země měla své významné a zručné umělce. Jedním z nejvýznamnějších byl Mistr treboňského oltáře, který vynikajícím

způsobem ztvárnil Kristovo vstávání z hrobu. Tváře na oltáři jsou výrazně modelovány a těla jsou realisticky trojrozměrná, celé dílo však zachycuje gotickou atmosféru své doby.

Symbol kříže

Nástup renesance realismu v umění znamenal pro mnoho umělců znovuobjevení jednoho z nejstarších křesťanských symbolů – Kristova kříže. Kolem r. 1287 namaloval toskánský umělec Giovanni Cimabue obraz Ukřižování pro františkánský kostel Santa Croce ve Florencii. Italské umělce v té době inspirovala především obrozená františkánská a dominikánská spiritualita a umění se rozvíjelo především v klášterní oblasti. Jasným dokladem toho je například nová výzdoba baziliky svatého Františka v Assisi, kterou vytvořil mladý výtvarník Giotto Bondone, pocházející z venkova.

Důležitým a náročným ztvárněním tématu kříže je tzv. Pierův cyklus Pravdivého kříže. Autorem těchto vzácných fresek je také Ital, Piero della Francesca. Tento vynikající umělec však velmi osobitým způsobem ztvárnil například i Kristův křest a jeho Vzkříšení.

Malířů, sochařů i dalších umělců věnujících se tématu kříže existuje jistě celá řada, v neposlední řadě k nim však patří i Hieronymus Bosch a jeho obraz Kristus na kříži.

Kristovu ukřižování se dále věnoval také Tintoretto a celá řada dalších významných malířů.

Mariánské obrazy

Mariánská úcta byla vždy velmi rozšířena téměř ve všech zemích Evropy, a její lidové formy se tedy výrazně projeví i v Itálii. Dokladem toho je například také Lorenzettiho obraz Zvěstování Panny Marie se svatou Markétou a svatým Asónem či velmi známý Wiltonský diptych.

Jedním z nejoblíbenějších uměleckých témat, jež se velmi podstatně projevilo i v díle Michelangela Buonarrotiho, byla Pieta. Velmi známý je však také obraz Villeneuské Piety, jejíž autor bohužel není znám. Byla namalována pro kartuziánský klášter ve Val de Benedicton a patří k vrcholným dílům hnutí Devotio moderna. Dalším autorem Piety je pak např. Rogier van der Weyden. Jeho dílo se nachází v Bruselu. S touto oblastí výtvarných děl je také úzce spjata téma Kristova narození, jež mistrovsky pojal především Sandro Boticelli, jak lze spatřit na obraze Mystické narození Páně.

Malíř, sochař, architekt, stavitel, hudebník, matematik, geolog, anatom, přírodopisec – tím vším byl Leonardo da Vinci. Jeho Madona ve skalách je pouze nepatrným střípkem v jeho rozsáhlém díle, a přesto nás dokáže oslovit těžko popsatelným způsobem.

Významnou uměleckou baštou novověku byly Benátky. Mezi tamními malíři vynikal svým uměním především Tizian. Jeho umění lze posoudit například z obrazu Nanebevzetí Panny Marie.

Poslední večeře

Hovoříme-li o tomto geniálním umělci, nelze se nezmínit o jednom z jeho nejslavnějších děl, o Poslední večeři. Toto hluboké téma se pokoušeli svým jednoduchým, avšak velice osobitým způsobem ztvárnit už prvotní starokřesťanští umělci uvnitř římských katakomb, avšak je třeba říci, že především toto dílo vydobylo na svou dobu velice kontroverznímu da Vincimu celosvětový věhlas a úctu k jeho neobyčejným schopnostem.

Poslední soud

V návaznosti na Poslední večeři je i následující téma, znázorňující Poslední soud. Naprosto ohromujícím způsobem se jeho malby zhostil již výše jmenovaný Michelangelo Buonarotti, jehož úkolem bylo vyzdobit Sixtínskou kapli. Jeho vytvoření trvalo Michelangelovi několik let tvrdé každodenní práce.

Velice těžko zařaditelným avšak neuvěřitelně nadaným umělcem věnujícím se intenzívně křesťanskému malířství byl Michelangelo Merisi da Caravaggio. Působivě ztvárnil takřka všechny oblasti Ježíšova života, od povolání apoštolů přes Poslední večeři až po jeho zajetí a ukřižování.

Křesťanskému umění se věnoval mimo jiných i Rubens. Jeho velmi známými obrazy jsou Kristus ukřižovaný mezi dvěma hříšníky a Snímání z kříže.

Dalším z umělců, o kterém je třeba se alespoň zmínit, je Rembrandt. Jeho oblíbeným náboženským tématem bylo ztvárnění Kristových podobností, jak o tom svědčí například Milosrdný Samařan nebo Návrat marnotratného syna.

Velkým obdivovatelem náboženských obrazů byl Vincent van Gogh, který sám byl velice nadaným malířem.

Pedagog na tomto místě zakončí svůj výklad slavným van Goghovým výrokiem:

„Kristus žil klidně a vyrovnaně jako umělec větší než všichni ostatní, opovrhoval mramorem i hlinou i barvou a pracoval s živým člověkem.“⁶¹

Po skončení přednášky se studenti sesednou do kruhu a vyhodnotí své dojmy, ve společné diskusi vyhodnotí, který obraz na ně nejvíce zapůsobil a mohou pohovořit o svých zkušenostech a shlédnutých uměleckých dílech.

2 VÝCHOVA ADOLESCENTŮ K POLITICKÉ ZODPOVĚDNOSTI A NÁBOŽENSKÉ TOLERANCI

Základním smyslem tohoto příspěvku k didaktickému zprostředkování křesťanského náboženství dnešním adolescentům jsou dva cíle, ke kterým mají tito adolescenti postupně dospět.

Cíle:

1. Základní vědomosti z oblasti křesťanského náboženství je mají vést ke snaze o stále větší a vnímavější porozumění našim spoluobčanům jiné barvy pleti, jiného jazyka, ale především jiného náboženského vyznání. Tito mladí lidé stojící na prahu své budoucnosti se mají učit s těmito lidmi beze strachu diskutovat, umět inteligentně, avšak bez arogance argumentovat, naslouchat rozdílným názorům a racionálně je vyhodnocovat, případně, je-li toho třeba, přehodnotit svůj postoj k problematickému tématu. Chtějí-li však tito mladí lidé diskutovat o aktuálních náboženských otázkách, je třeba, aby sami měli základ vlastního náboženského potenciálu, ze kterého mohou vycházet.

2. Naučí-li se tito mladí lidé, naplno zapojení v nejrůznějších aktivitách nabízených dnešní postmoderní pluralitní společností, beze strachu a bez předsudků komunikovat s těmito „rozdílnými“ spoluobčany, bude pro ně možné se bez obtíží a se sobě vlastním aktivním přístupem k životu zapojit do řešení politických problémů naší politiky. Svou angažovaností v nejrůznějších oblastech politiky pak jistě přispějí ke snížení a zmírnění

⁶¹ DE BORGHRAVE, H. *Cesty křesťanského umění*. Přel. Šenkyřík, L. Praha: Euromedia Group – Knižní klub, 2002. ISBN 80-242-0805-9.

rasismu a jiných poněkud xenofobních jevů, které bohužel nelze v naší společnosti zcela přehlédnout.

ZÁVĚR

Na závěr této práce je třeba konstatovat, že vzájemný vztah politické a náboženské oblasti v dnešní pluralitní společnosti je vztahem, který se neustále mění, vyvíjí a proměňuje, aniž by bylo možno jej zachytit v jedné konstantní poloze. Proto musí být snahou všech lidí, každého jednotlivce i dnešní společnosti jako celku, abychom k této skutečnosti v každém časovém období dokázali zaujmout pevný postoj, a přitom zůstali otevření neustále probíhajícím změnám, byli tolerantní a měli porozumění a respekt ke všem našim spoluobčanům, kteří jsou jiní. Pouze tímto způsobem dokážeme obohatit celou naši kulturu, dnešní postmoderní společnost, jejíž jsme nedílnou součástí, i nás samotné. A pouze tímto způsobem se také staneme dobrým příkladem našim dětem a všem budoucím generacím, které bude třeba vychovávat v naší multikulturní společnosti ke vzájemné toleranci, úctě a respektu ke všem kulturám, které žijí a budou žít a rozvíjet se vedle naší české kultury

Tato diplomová práce měla za úkol zodpovědět základní otázky vztahu politiky a náboženství, církve a státu a z toho vyplývajícího politického rozměru náboženské výchovy v dnešní pluralitní společnosti. Protože se však jedná o téma velice obsáhlé a velmi rychle se rozvíjející, je nesporné, že tato oblast bude vyžadovat další sledování a hodnocení našeho společného úsilí očima sociologů, filozofů, teologů, religionistů a dalších odborníků náboženské a humanitní oblasti.

Co se týče náboženské výchovy mladých lidí dnešní doby, je a bude třeba stále hledat zcela nové a naprosto neotřelé způsoby, jak dnešní mládež pro téma světových náboženství nově nadchnout a jak jí toto poměrně těžké téma co nejlépe přiblížit. Totéž platí pro obnovu a hledání vhodných forem podání křesťanského náboženství a probuzení religiozity mladých lidí vůbec. Tento poměrně nesnadný úkol však vyžaduje od nás všech, současných i budoucích pedagogů citlivý přístup a dobré znalosti psychologických procesů mladých jedinců v období jejich fyzického i psychického dospívání. A tomu je třeba se neustále učit a zdokonalovat se v této oblasti nyní i v budoucnu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ADAM, A. *Liturgika : křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Praha: Vyšehrad, 2001. 471 s. ISBN 80-7021-420-1.

BAHOUNEK, T. *Křesťanská sociologie pro každého*. Třebíč: Arca JiMfa, 1997. 375 s. ISBN 80-85766-95-7.

BORGHRAVE DE, H. *Cesty křesťanského umění*. Přel. Šenkyřík, L. Praha: Euromedia Group – Knižní klub, 2002. s. 223. ISBN 80-242-0805-9.

FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Přel. Balcar, K. Praha: Portál, 1997. 383 s. ISBN 80-7178-063-4.

HALBFAS, H. *Religionsunterricht in Sekundarschulen. Lehrerhandbuch 6*. 3. vyd. Dusseldorf: Patmos, 1998. 624 s. ISBN 3-491-78455-7.

HALÍK, Tomáš. *JE POSTMODERNÍ KULTURA POSTSEKULÁRNÍ?*. Tomáš Halík [online]. 2004 [cit. 2007-02-10], Dostupný z WWW: <http://www.halik.cz/clanky/postmoderni_kultura.php>.

HALÍK, T. *Prolínání světů*. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2006. 280 s. ISBN 80-71068-34-9.

HUNTINGTON, S. P. *Střet civilizací. Boj kultur a proměna světového řádu*. Přel. L. Nagy. Praha: Rybka Publishers, 2001. 441 s. ISBN 80-86182-49-5.

KADLEC, J. *Dějiny katolické církve I*. 3. přeprac. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 1993. 205 s. ISBN 80-7067-285-4.

KADLEC, J. *Přehled církevních dějin*. Dle 1. vyd. z r. 1969. České Budějovice: Pedagogická fakulta Č. Budějovice, 1991. 186 s. ISBN nevedeno.

KADLEC, J. *Přehled českých církevních dějin I*. Praha: ZVON, 1991. 332 s. ISBN 80-7113-004-4.

KAPLÁNEK, M. *Pastorace mládeže. Studijní text pro pracovníky s mládeží*. Praha: Salesiánská provincie Praha ve spolupráci se Salesiánském střediskem mládeže v Praze – Kobylisích, 1999. 125 s. Pro vnitřní potřebu.

KOLEKTIV AUTORŮ. *Interkulturní vzdělávání II. Informace pro učitele*. Praha: Člověk v tísni, 2005. 599 s. ISBN 80-903510-5-0.

KOLEKTIV AUTORŮ. *ENCYKLOPEDICKÝ DŮM. Slovník cizích slov*. Praha: Kma, 2006. 366 s. ISBN 80-7309347-2.

MÁDR, O. A PRACOVNÍ SKUPINA. *Dokumenty II. vatikánského koncilu. Deklarace o křesťanské výchově*. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. 603 s. ISBN 80-7192-467-9.

MALÝ, R. *Církevní dějiny*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2001. 283 s. ISBN 80-7266-083-7.

- MALÝ, V. *K hledání pravdy patří pokora*. Praha: Portál, 2002. 195 s. ISBN 80-7178-702-7.
- MUCHOVÁ, L. *Náboženská výchova ve službě české škole*. Brno: Kartuziánské nakladatelství, 2005. 37 s. ISBN 80-901943-7-0.
- MUCHOVÁ, L. *Porozumění světovým náboženstvím. Náboženská výchova ve službě české škole*. Brno: Kartuziánské nakladatelství, 2006. 116 s. ISBN 80-86953-03-3.
- MUCHOVÁ, L. *Úvod do náboženské pedagogiky*. České Budějovice: Pedagogická fakulta JČU, 1979. 147 s. ISBN 80-7040-052-8.
- Muroňová, E., Muchová, L. *Osnovy k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve*. Praha: ČBK, 2004. 168 s. Pro vnitřní potřebu.
- MURPHY, R. F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Přel. Červinková, H. 2. vyd. Praha: SLON, 2004. 264 s. ISBN 80-86429-25-3.
- NIPKOW, K. E. *Bildung in einer pluralen Welt. Band 2*. Gutersloh: Chr. Keiser/Guttersloher Verlagshaus, 1998. s.610. ISBN 3-579-00405-0
- PRŮCHA, J. *Interkulturní psychologie*. Praha: Portál, 2004. 199 s. ISBN 80-7178-885-6.
- PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 1997. 496 s. ISBN 80-7178-170-3.
- SCRUTON, R. *Slovník politického myšlení*. Brno: Atlantis, 1989. 184 s. ISBN 80-7108-013-6.
- SIMAJCHL, P., CIKRLÉ K. *Kancionál. Společný zpěvník českých a moravských diecézí*. 5. vyd. Praha: ZVON, 1994. s. 718. ISBN 80-7113-095-8.
- SOKOL, Jan. *Tolerance, pluralismus a postmoderna*. Jan Sokol [online]. 2007 [cit. 2007-03-15], s. 1-2. Dostupný z WWW: <<http://www.jansokol.cz/cs/n-v-tolerance.php>>.
- TOTH, D. *Politika a náboženství*. Hradec Králové: Miloš Vognar, 2004. 108 s. ISBN 80-86771-03-2.
- TROJAN, J. S. *Moc víry a víra v moc*. 2. vyd. Praha: ISE, 1993. 167 s. ISBN 80-85241-12-9.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. 522 s. ISBN 80-7178-308-0.
- Co je to stát?*. Sdružení přátel bl. Hyacinta M. Cormier [online]. 2007 [cit. 2007-03-20], s. 1-4. Dostupný z WWW: <<http://www.cormier.cz/st.htm>>.
- Vyznání víry církve*. Překlad 1. dílu katolického katechizmu pro dospělé. přel. Feldmann, V. České Budějovice: Setkání, 1999. s. 319. ISBN 80-86074-15-3.
- Život z víry*. Překlad 2. dílu katolického katechizmu pro dospělé. Přel. Feldmann, V. České Budějovice: Setkání, 1998. Interní pomůcka. 331 s. ISBN 80-86074-02-1.

SEZNAM ZKRATEK

1K	První list Korintským
Mt	Evangelium podle Matouše
aj.	a jiné
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
křest'.	křesťanský, křesťanství
náb.	náboženský
např.	například
tj.	to jest
tzn.	to znamená
tzv.	takzvaný
zodp.	zodpovědnost

ABSTRAKT

KROUZOVÁ, M. *Politický rozměr náboženské výchovy v pluralitní společnosti. Příspěvek k didaktickému zprostředkování křesťanství adolescentům.* České Budějovice 2007. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce L. Muchová.

Klíčové pojmy: kultura, multikulturalita, náboženství, zprostředkování náboženství, náboženská výchova, církev, křesťanství, pluralitní společnost, politika, politický rozměr, stát, tolerance, respekt.

Práce se zabývá vztahem politiky a náboženství, církve a státu a skutečností, že náboženská výchova má politický rozměr. Teoretická část charakterizuje poměr náboženství k politice, jeho místo v dnešní kultuře a způsob výchovy mladých lidí k porozumění křesťanství a k porozumění ostatním světovým náboženstvím a dále potřebou výchovy ke vzájemné toleranci odlišných kultur a náboženských systémů a jejich vnějších projevů.

Cílem praktické části je zprostředkovat mladým lidem ve věku 15ti až 20ti let základní okruhy křesťanského učení a oblasti života, ve kterých se křesťanství konkrétně projevuje. Základním smyslem této edukace je docílit toho, aby mladí lidé znali podstatné body křesťanství a na jeho základě se naučili porozumět, respektovat a tolerovat náboženství odlišných kultur a jejich vnější projevy.

ABSTRACT

Political size of the religion education in the pluralistic society. Contribution to the didactic mediation of christianity to the adolescents.

Key terms: culture, multicultural, religion, mediation of religion, religious education, church, christianity, pluralistic society, politics, political size, state, tolerance, respect.

The work deals with the mutual relationship between politics and religion, church and state and with the reality, that the religious education has its political size. Its theoretical part characterises the relationship of religion with the politics, its situation of today's culture and the way of education of the young people to the understanding for christianity and the different religions and cultures.

The sense of the practical part is to mediate the basic areas of the christian learning and the areas of their lives, in those christianity expresses itself concretely. The basic sense of this education is to achieve, that the young people would know the important points of the christian learning and on this base they would learn to understand, respect and tolerate the religions of the different cultures and their exterior expressions.